Wiadomości numizmatyczno-archeologiczne

Organ Towarzystwa Numizmatycznego.

Nr 1. (51). Tom IV. R. XIII. 1902.

WYCHODZĄ KWARTALNIE (ROCZNIE 4 POSZYTY).

PRENUMERATĘ NADSYŁAĆ NALEŻY:
w Krakowie pod adr.: «Spółka Wydawnicza Polska» Rynek 34,
w Warszawie: «Bank E. Piwczewski i Sp.» Marszałkowska 144.

KORESPONDENCYE i wszelkie rękopisy nadsyłać pod adresem: Dr FELIKS KOPERA, Kraków, Długa 24.

PRZEDPŁATA:

	w Krakowie:	w Austryi:	w Niemczech:	w krajach związku pocztowego:
Rocznie	K. 10.—	K. 10·50	Mk. 10·—	Fr. 12.—
Półrocznie. . .	» 5.—	» 5·25	» 5·—	» 6·—

Numer pojedynczy K. 3.— z przesyłką K. 3·30.

OGŁOSZENIA: Pół strony 20 Kor., 1/4 strony 12 Kor., od wiersza szpaltowego 40 hal.

SKŁAD GŁÓWNY, ADMINISTRACYA I EKSPEDYCYA U „SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ“ W KRAKOWIE.

Dr ZYGMUNT BATOSKI.

KATALOG ZBIORU GEMM KRÓLA STANISŁAWA AUGUSTA PRZEZ JANA ALBERTRANDEGO.

Wśród bogatych zbiorów artystycznych króla Stanisława Augusta, obok galeryi obrazów, muzeum rzeźb, rycin, starożytności i t. p., istniał też zbiór gemmo-gliptyczny, czyli, jak wówczas powszechnie nazywano, *dactyliotheca.* Był to zbiór cenny, chociaż nie wielki. Podróżnik Bernoulli, bawiący w Warszawie w r. 1778, wspomina o nim w swych «Podróżach», notując, że nie wszystkie kamienie rżnięte były stare, ale że były pomiędzy nimi niektóre wcale ładne («recht artig»), chociaż nie zbyt wielkie[1]). Muzea królewskie, a więc i zbiór gemm, znajdowały się wtenczas pod opieką i dozorem Augusta hr. Moszyńskiego, od którego nawet znaczna część antyków, zebranych głównie we Włoszech, pochodziła,[2]) później zaś stanowisko kustosza gabinetu numizmatycznego, zbioru starożytności i rycin zajmował ks. Jan Albertrandy, który w inny sposób niemniej przyczynił się do ich powiększenia.

Bliższych danych o zbiorze gemm i jego późniejszych losach dzisiaj nie posiadamy. Nie wiadomo wogóle, czy istnieje on jeszcze, czy też się rozprószył po świecie, jak znaczna część najcenniejszych zbiorów króla Stanisława Augusta, np. galerya[3]). Domyślać się wolno, że i gemmy odziedziczył po stryju ks. Józef Poniatowski i że później sprzedano je wraz z jego galeryą i muzeami około r. 1819 [4]).

Ale, jeżeli o samym zbiorze na razie nic pewnego powiedzieć nie można, to za to szczęśliwym trafem pozostał po nim katalog. Sporządzony przez kustosza muzeów królewskich, uczonego J. Albertrandego, odznacza się, jak wszystko, co wyszło z pod tego pióra, starannem i umiejętnem opracowaniem. Opisy są szczegółowe, zwięzłe, podają rodzaj przedmiotu, oznaczenie i t. d., — słowem katalog daje — dokładne wyobrażenie, co się w daktyliotece znajdowało. Dokument taki może się przyczynić do jej odszukania, ewentualnie wskazać, do których obcych zbiorów powędrowały wybitniejsze okazy. Dowodzi on np., że gemmy Stanisława Augusta nie weszły, jakby ktoś mógł mniemać, w skład daktylioteki ks. Stanisława Poniatowskiego, synowca króla, wielkiej i głośnej kollekcyi, którą potem za bezwartościową uznano,[5]) ponieważ jej katalog, wydany drukiem około r. 1830, różni się w treści zupełnie od katalogu Albertrandego[6]).

[1]) Bernoulli's Reisen durch Brandenburg, Pommern... und Pohlen... Leipzig 1790. Bd VI, str. 178—179.

[2]) L. c.

[3]) Gabinet numizmatyczny przeszedł po śmierci króla na własność Liceum krzemienieckiego, a stamtąd przeniesiony został do kijowskiego Uniwersytetu św. Włodzimierza; ryciny jakoteż rysunki i odlewy gipsowe zakupiono w r. 1815 od spadkobierców ks. Józefa Poniatowskiego do Uniwersytetu warszawskiego, skąd po r. 1831 wywiezione zostały do Petersburga.

[4]) Rastawiecki: Słownik mal. pol. Tom I, Przedmowa str. IV.

[5]) Jahrbuch für wissensch. Kritik 1832, cyt. z Tygodnika Petersburskiego 1833, str. 460.

[6]) Catalogue des Pierres Gravées de S. A. le Prince Sta-

Jak przeważna część spuścizny po Albertrandym, tak i wspomniany katalog jest rękopisem. Znajduje się on w Bibliotece fund. W. hr. Baworowskiego we Lwowie w jednym z trzech woluminów «Pism», a raczej miscellaneów, Albertrandego, należących niegdyś, jak świadczy oprawa, do zbioru rękopisów Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Pisany własnoręcznie przez Albertrandego, jego charakterystycznem, okrągłem i starannem pismem, po łacinie, nosi tytuł: *Dactyliothecae Serenissimi Regis Poloniae Stanislai Augusti Gemmarumque cavo aut convexo opere insignium Indiculus, confectus anno 1785* i zajmuje 10 kart folio, wszytych jako osobny sekstern w środek trzeciego woluminu. Data nagłówka nie ze wszystkiem się zgadza, ponieważ w tekscie są dopiski z czasów po r. 1785 (por. nr 20), robione dla wciągnięcia przedmiotów opuszczonych w pierwszej redakcyi, lub później nabytych. Mamy więc tu obraz zbioru królewskiego właściwie nie z r. 1785, lecz z lat następnych, wedle stanu, w jakim może do końca pozostał, chociaż i to możliwe, że wykaz wszystkiego nie obejmuje, bo urywa się niejako w połowie strony i zawiera nie więcej jak 292 sztuk, ilość trochę skromną, jak na zbiór królewski i jak na owe czasy (wiek XVIII!).

W każdym razie, chociażby rękopis nasz był fragmentem, lub choćby były w nim braki, zasługuje on na uwagę z powodu nowych szczegółów, które przynosi. Pokazuje się, że daktylioteka przechowywała nietylko utwory techniki starożytnej i jej cenionych naśladowców, jak Pichler'a, Marchant'a i innych, ale wśród gemm czyli «intagliów» («g. incisae»), kamei («excisae»), nielicznych pierścieni i pieczęci, zawierała także znaczną liczbę przedmiotów, pochodzących z rąk polskich, i zapewne wykonanych w Polsce, a między nimi szereg prac jedynego polskiego gliptyka Regulskiego i to skądinąd nieznanych[7]). Szkoda tylko, że te ostatnie i wogóle wszystkie utwory gliptyki nowożytnej, zebrane na końcu, są mniej dokładnie od gemm starożytnych oznaczone.

Za co mamy uważać katalog Albertrandego, czy za inwentarz, względnie jego uzupełniony odpis, czy za spis dla podręcznego użytku, czy też za wykaz zrobiony dla jakiego okolicznościowego celu — trudno odpowiedzieć, nie znając samego zbioru. Z tego, że znalazł się on w spuściźnie po Albertrandym, widać, że go Albertrandy w ostatnich latach życia miał u siebie i że prawdopodobnie był to zachowany brulion inwentarza, co też potwierdzają kreślenia i poprawki. Służył on, jak wskazują inne okoliczności, jako materyał do większego dzieła, które nasz uczony zamierzał napisać, a które miało być podobne do «Zabytków starożytności rzymskich»[8]) i do drugiej rozgłośnej pracy prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod tyt.: «Historya polska medalami zaświadczona i objaśniona». Obydwa te dzieła, jak wiadomo, oparte są na gabinecie numizmatycznym Stanisława Augusta.

Zbiory archeologiczne miały w XVIII w. trochę inne niż dzisiaj, mniej samoistne znaczenie. W medalach np. i monetach widziano przedewszystkiem czynnik kształcący w historyi i zbieranie ich miało głównie na celu objaśnianie historyi i archeologii. Jeszcze w wyższym stopniu służyły temu celowi gemmy, których liczne wówczas kollekcye uważane były jako środek do studyowania starożytności. Z nich, podobnie jak ze zbiorów numizmatycznych, czerpano materyał do wykładu, one dawały wytyczne do pisania o starożytnościach, które rozpoczynało się nieraz już w samym katalogu, przez uzupełnianie i rozszerzanie opisów długimi komentarzami. Godne uwagi są opisy i publikacye daktyliotek XVIII w., gdzie gemmy, poklasyfikowane według treści, bywają w tenże sam sposób szczegółowo rozbierane, porównywane z innymi zabytkami sztuki starożytnej i objaśniane wiadomościami, zaczerpniętemi z literatury klasycznej.

Dzieło, które Albertrandy zamierzał napisać, miało być właśnie podobnem opracowaniem daktylioteki Stanisława Augusta. Chciał on podług tego materyału, jaki się w zbiorze znajdował, napisać rozprawę, poświęconą mitologii i innym pokrewnym gałęziom starożytności klasycznych, która składałaby się z całego szeregu tak zw. wykładów, czyli obszernych, wyczerpujących komentarzy. Rozprawa ta stanowiłaby poniekąd dalszy ciąg pracy o «Starożytnościach rzymskich».

Tylko część tych studyów została ogłoszoną drukiem w Rocznikach Towarzystwa warszawskiego Przyjaciół Nauk, a do nich należy: dysertacya «O Mu-

nislas Poniatowski. B. r. i m. w. (Florencya) 4-to str. XXII, 135. Egzemplarz tego pięknie wydanego, a rzadkiego katalogu, znajduje się w Bibliotece Jagiellońskiej, ofiarowany jej przez księcia i opatrzony jego podpisem.

[7]) Rastawiecki E., Wiadomość o Janie Regulskim medalierze i rzeźbiarzu na kamieniu twardym. (Biblioteka Warszawska 1848. II).

[8]) Zabytki starożytności rzymskich. W pieniądzach, pospolicie Medalami zwanych z czasu Rzplitey i szesnastu pierwszych Cesarzów, zbioru ś. p. Stanisława Augusta, króla polskiego, postrzeżone i krótkim wykładem objaśnione przez J. X. Jana Albertrandego... Xiąg dwoje. Warszawa 1805—1808. T. I—III (Przedruk z Roczn. Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 3—5. 1804, 1807—1808).

zach» 1802, wydana też osobno po polsku i po łacinie,[9]) a następnie «Rozprawa o Słońcu, jako bożku pogańskim, dla obiaśnienia dwóch wklęsło-rytych, starożytnych kamieni», z r. 1807,[10]) gdzie Albertrandy omawia dwie gemmy z przedstawieniem Heliosa, jedna «na słoneczniku (heliotropie), rodzaiu iaspisu», druga «na gagatku opalonym» (agacie), obie ze zbioru królewskiego (Katalog nr 13 i 12). Inne części i niewydane materyały, pisane po łacinie i po francusku, znajdują się razem z Katalogiem w Bibliotece fund. Baworowskiego.

W wzmiankowanych «Pismach» znajduje się najpierw rzecz o Apollinie, komentarz do trzech odpowiednich gemm, poprzedzony ich opisem, plastyczniejszym niż w «Katalogu» (nr 14, 10 i 11), z ocenieniem ich wartości i z wzmianką o pochodzeniu jednej z nich (nr 11). Dał ją mianowicie sam Albertrandy do zbioru królewskiego, otrzymawszy ją w podarku od pewnego lekarza konstantynopolitańskiego (Ubeziusa). Jest następnie urywek artykułu o uroczystości Luperkaliów, zmierzający do wyjaśnienia gemmy tej treści, bardzo dokładnie opisanej; są ustępy zatytułowane Urania i Calliope, a wreszcie (w drugim fascykule) gotowe obszerne komentarze, niby rozprawki same dla siebie: o Bachusie, Bachantkach, Menadach, Sylenie, Merkurym i Marsie.

Rozprawa o Heliosie posłużyćby mogła za przykład, jaki charakter miałaby całość, gdyby Albertrandy zdołał pomysł swój wykonać. Owe dwie gemmy, opisane pokrótce na wstępie «wykładu», są tylko punktem wyjścia dla wywodów, popieranych cytatami z poetów i pisarzy klasycznych, wiadomościami zaczerpniętemi z współczesnych publikacyj ilustrowanych i wogóle z całej archeologicznej literatury, nie wyjmując bynajmniej Winckelmanna, na którego się autor nieraz powoływa. Daje ona obraz wykształcenia naszego polihistora w dziedzinie filologii i archeologii, opartego nie na samem, rozległem oczytaniu, ale także na autopsyi, na znajomości obcych zbiorów, o czem świadczą wzmianki, spotykane np. w artykule o Apollinie i innych niewykończonych ustępach.

Pomysł wyzyskania zbioru gemm króla Stanisława Augusta do dzieła, czy też szeregu rozpraw z zakresu mitologii klasycznej, zaprzątywał Albertrandego osobliwie w ostatnich latach życia, w czasie kiedy był prezesem Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Z tego okresu jego działalności naukowej pochodzą i obie drukowane dysertacye i większość luźnych studyów, spoczywających w rękopisie. Ponieważ podstawowego materyału do pracy, to jest zbioru samego, nie miał już wówczas pod ręką, a może nawet nie miał wcale możności widzenia go, musiał się, rzecz jasna, posługiwać katalogiem, który ongi jako kustosz sporządził.

Tej to okoliczności zawdzięczamy dochowanie się tego interesującego rękopisu.

[9]) De Musis dissertatio lecta in publico consessu Soc. lit. Varsov... Warsz. 1801.

[10]) Roczniki T. W. P. N. 1811. T. VII.

Przepisując poniżej tekst «Katalogu» w całości, uważam za nieodzowne poprzedzić go następującem objaśnieniem:

Cyfry dopisywane na marginesie, a u dołu na każdej stronie rękopisu sumowane, oznaczają cenę kupna lub wartość przedmiotów. Niektóre pozycye, zwłaszcza ostatnie, nie mają tego oznaczenia, widocznie odnośne gemmy nie dostały się do zbioru drogą kupna. Dopiski drugiej redakcyi, uwidocznione przez Albertrandego krzyżykiem (×), ujmuję w nawias dla zwrócenia uwagi, że ceny gemm, później do spisu wciągniętych, nie są w poszczególnych sumach (każdej stronicy) uwzględnione. Także liczby porządkowe katalogu są dodatkiem wydawcy.

Litera *A*, zdaje się, ma oznaczać gemmę pierścieniową («*a*nnulaire»), *M* — medalionową («*m*édaillon»).

Znak *aNB* i *bNB* jest zwykłym odsyłaczem Albertrandego dla wskazania, że gemma Nr 191 miała następować po Nrze 50, a 188 po Nrze 114.

DACTYLIOTHECAE
(GEMMARUMQUE EXCISARUM INCISARUMQUE)[1])
SERENISSIMI REGIS POLONIAE
STANISLAI AUGUSTI
(GEMMARUMQUE CAVO AUT CONVEXO OPERE INSIGNIUM)[2])
INDICULUS
CONFECTUS ANNO MDCCLXXXV.

1. Iupiter adverso vultu diademate revinctus cum aliqua pectoris parte veste contecta. Incisus corneolo. A. 20

2. Iupiter adverso vultu cum aliqua parte colli. Excisus hyacintho. M. 10

3. Iupiter Serapis cum modio in capite. Incisus haematiti seu jaspidi rubro. A. 6

4. Iupiter Argaeus seu Iovis nudi, dextra hastam puram, sinistra pateram tenentis, signum, vertici montis Argaei, qui in Cappadocia erat impositum, erumpentibus ex ipso monte undique flammis, in cujus medio antrum conspicitur. Incisus haematiti seu jaspidi rubro. A. 12

5. Neptuni caput adposito e regione tridente cum Delphino. Incisum Sardonychi. M. 6

6. Neptunus Rex caput radiata corona revinctum habens, adposito subtus tridente. Incisus corneolo. M. 15

7. Triton et Galathea, ille cornu inflans, haec tridentem tenens, ille equo marino, ista delphini insidens, comitantibus variis alatis pueris, quorum unus copiae cornu, alter lyram praefert, alii verò aquis innatant, delphines alii quoque agmen augentes adsunt. Excisa gemma Achate Chalcedonico. M. 30

8. (×Nympha marina Syreni similis tridentem tenens, incisa sardae. A.) . . . . (9)

[1]) Przekreślone ręką Albertrandego.
[2]) Dopisane ręką Albertrandego.

9. Apollinis caput diademate revinctum incisum onychi M. Opus *Pichleri*. 40

10. Apollo globo terrarum insidens, dextra lyram tenens, sinistra spiculum. Incisus Achati. A. . . . 20

11. Apollo stans dextraque columnae imposita murem prehensum tenens, seu Apollo Smynthius. Incisus chrysolitho. A. 3

162

12. Apollo Phoebus seu sol currum quatuor equis junctum ducens, capite radiato, dextra flagrum intentans. Incisus Achati ignem passo. A. 6

13. (×Apollo sol stans capite radiato dextra elata sinistra flagrum. Incisus Heliotropio. A.) . . . (5)

14. Apollo nudus stans, dextra columnae innixus, qua ramum lauri tenet. Incisus lapidi qui prasmos[3]) smaragdi apellatur. A. 20

15. Musae librum tenentis dimidiata effigies. Incisa sardae. A. 30

16. Musa sedens larvam ingentem dextra tenens. Incisa sardae. A. 8

17. Mars Gradivus dextra hastam tenens, sinistra clypeum. Incisus corneolo. M. 20

18. (×Mercurius stans vas quoddam manu tenens, e quo videtur liquorem effundere in caput juxta pedes positum. Supra caduceus. Incisus corneolo. A.) (5)

19. Mercurius capite alato adposito caduceo. Impressus vitro obsidiano rubenti, luci non pervio. M. . 2

20. Mercurii caput, quod ex solo pileo aliis symbolis omissis agnoscitur. Incisum onychi pulcherrimo, opus ab elegantia multum remotum. M. (Doné par ordre du Roi à Mr. *Regulski* pour en faire autre chose 5 Nov. 1786) 12

21. (×Mercurius quem infernum credo sedens, inversumque caduceum tenens. Incisus corneolo. A.) . . . (10)

22. Mercurius arae adstans dextra caduceum tenens, sinistra vestem colligens, arae ipsi aliquid prorae navis simile insistit. Excisus sarda. M. 6

23. Mercurius eloquentiae Deus dextra caduceum tenens, sinistram ori admovens. Vitro obsidiano nigrescente expressus. M. 3

24. Mercurius stans, dextra caduceum, sinistra crumenam tenens. Incisus Onychi. A. 12

25. Mercurius stans, dextra caduceum cum linteo tenens, sinistra crumenam. Incisus corneolo. A. . 6

26. (×Mercurii caduceus anchorae impositus lauro inclusus. Incisus lapidi quem prasmon smaragdi vocant. A.) . . . . (6)

27. Mercurii pes alatus incisus Carchedonio seu granato. A. 10

28. Bacchi caput facie adversa cum aliqua pectoris parte. Incisus sardae. A. 36

175 *(sic)*

29. Silenus asino vectus, pone foemina serpentem tenens, ante illum Satyrus tibiis canens, alia foemina papavera gestans, alia foemina bacchantium e numero cratere vinum potans, retro cupido alatus. Incisus sardae. M. 300

30. Silenus sub hedera sedens apposito utre, vinum cratere bibens. Incisus sardae. M. opus *Ellini* . . 18

[3]) smaragdus *prasinus*, po francusku: *prime d'émeraude.*

31. Bacchae protome capite pampinis ornato addito velo ab occipite. Excisus Iaspide achate. M. . . . 6

32. Junonis caput cultu ad Aegyptium accedente. Excisum onyche sardae adposito. M. 6

33. Palladis caput adversa facie incisum corneolo. A. 15

34. Palladis caput seu malis Aspasiae Palladis cultu. Incisum sardae. M. 24

35. Minervae caput chrysolito incisum. M. . . 30

36. Minervae caput incisum corneolo igni erepto. M. 3

37. Minerva tragica dextra larvam tenens, sinistra hastam, pone clypeus, in conspectu ara accensa. Incisa corneolo. A. 10

38. (×Diana Ephesina polymaste, capite tubulato verubus innixa. Incisa corneolo. A.) . . . . (5)

39. Venus nuda alata stans, hinc Eros seu Cupido globo insistens, inde Anteros cupidinis frater palmulam dextra gerens. Excisus achate Calced. M. A n n u l u s 26 majoribus 12 minoribus adamantibus exornatur. . . . . 30[4])

40. Venus ea ferme specie qua in celebratissimo Mediceo signo conspicitur, seu Venus pudica. Incisa sardonychi. A. 8

41. Venus sedens cupidinem lactans. Vitro impressa rubeo. M. 4

42. Venus stolata dextra pomum tenens, adstante cupidine speculum illi praeferente. Ipse Cupido, nisi oculi me fallunt, insistere videtur acrostolio e navis prora exeunti. Incisa lapidi quem prasmon smaragdinam vocant. A. 15

43. Venus seminuda stans, dextra galeam tenens, sinistra hastam. Incisa lapidi prasmos smaragdi dicto. A. 4

473

44. Venus pariter stans, dextra galeam tenens sinistra hastam innixa columnae. Incisa lapidi qui prasmos smaragdi dicitur. A. 4

45. (×Cupido alatus clavam Herculis tenens. Q. TETIVS. V. F. Incisus corneolo. A.) . . . . (5)

46. Cupidinis caput facie fermè adversa. Excisum sarda. M. 6

47. Cupidinis caput adversum. Excisum calcedonio. M. 8

48. Cupidinis caput adversum smaragdo excisum. M. 8

49. (×Cupido arcum fortasse tenens monstrum marinum habena ducit, cujus caudae caput humanum aut potius larva est inserta, retro sequitur alius cupido. Insculpta corneolo. A.) . . . . (8)

50. Cupido stans nescio quid manu tenens, in imo est manus spicas et papaver porrigens, supra caput globus. Incisus onychi. A. 15

(a NB —).

51. Tres charites excisae Onyche. M. 50

52. Tres Charites expressae vitro rubei coloris ex prototypo *Pichleri*. M. 4

53. Herculis caput Onychi incisum. A. 4

54. Herculis caput adversum incisum corneolo. A. Lapis confractus fragmentis omnibus restitutis integratus 30

[4]) W rkp. po cyfrze *30* dopisek: *Praeter adamant.*

55. Herculis caput sardonychi incisum. A. . . 6
56. Herculis protome, clava humero imposita. Iaspidi nigro incisum. A. 6
57. Hercules a cupidine victus oneri ejusdem succumbens. Incisus sardae M. ex veteri gemma. . . 24
58. Hercules cum hydra decertans. Incisus sardae. M. 15
59. Omphale stans spoliis leonis ornata clavam portans. Expressa vitro lapidem cinereum effingente. M. 5
60. Omphales, an Ioles aut Dejanirae caput spoliis leonis ornatum. Incisum sardae. M. 40
61. Idem caput excisum Achate Calcedonio. M. 10
62. Idem caput. Adversa gemmae pars exhibet cochleam. Incisum sardae utrinque. A. 6

241

63. Aesculapius spoliis cervi insidens, e regione baculus cum circumvoluto serpente. Incisus Achati onychi. A. 15
64. Hygia arae adsidens adstante nympha vittas arae circumponente et alia coronam in altum utraque manu deferente. Incisa calcedonio cui ars colorem indidit. A. 24
65. Hebe palliolo a tergo operta stans utraque manu craterem tenens. Incisa jaspidi rubro. A. . . . 8
66. Hebe eadem ac superior specie. Incisa opalo seu astroiti. A. 8
67. Dioscuri seu Castor et Pollux stantes cum astris supra capita. Incisi crystallo. A. 6
68. Bellonae protome incisa sardae. A. 5
69. Harpocrates loto insidens, dextra flagrum, sinistra ori admota, ex una parte sol, ex alia luna. Incisus Heliotropio lapidi, diaspro sanguigno ab Italis dicto. A. 6
70. (×Dii duo sedentes hastasque puras tenentes alter eorum pateram tenet, insculpti Onychi inter eos scorpius fors Dii Cabyri. A.) . . . . (6)
71. Victoria incedens dextra sertum, sinistra palmam. Incisa corneolo. A. 10
72. (×Victoria superiori situ similis et incessu incisa onychi. A.) . . . . (30)
73. Victoria in bigis hircorum decurrens, dextra flagrum, sinistra habenas. Incisa Corneolo. A. . . . 24
74. (×Fortuna stans dextra cornucopiae tenens sinistra navis gubernaculum insculpta corneolo. A.) . (10)
75. Bonus eventus stans, dextra lancem fructibus plenam, sinistra olivae ramum. Expressus vitro viridi. M. ex gemma antiqua. 3
76. Bonus eventus stans dextra pateram fructibus refertam tenens, sinistra spicas. Incisus Onychi. A. 5
77. (×Caput radiatum lunae crescenti insistens, hinc victoria lauream versus illud elevans, inde figura muliebris dextra cornucopiae sinistra spicam tenens. Infra caput illud animal nescio quod ad id respiciens. Infra inscriptio ΓΕΡΜΑ... omnia insculpta corneolo injurias aeris diu passo. A.) . . . . (10)
78. Pomona dextra tenens lancem fructuum, sinistra olivae ramum, racemum uvae et papaveris caput, pro pedibus duplex spica retro vitis. Incisa lapidi qui prasmos smaragdi dicitur. A. 3
79. Priapus stans seu potius in terminum ab imo desinens. Incisus corneolo. A. 4
80. Genius agriculturae stans, duas spicas dextra, sinistra pateram tenens. Vitro obsidiano expressus ex vetere gemma. M. 4

125

81. Iudicium Paridis. Excisum achate. M. . . . 12
82. Venus Martis amoribus occupata Vulcano artem fabrilem exercente. Omnia achate excisa. M. . 36
83. Psyche complexa cupidinem. Incisa sardae. M. Opus *Cades*[5]) 50
84. Ganymedes Phrygio pileo tectus pedum dextra tenet, sinistra ad aquilam columnae insistentem extensa. Incisus onychi. M. 8
85. Perseus rescissum Medusae caput spectans, cujus reliquum corpus humi jacet. Incisus jaspidi nigricanti. A. 4
86. Medusae caput excisum chalcedonio. Opus imperfectum. M. 3
87. Medusae caput excisum achate. M. 12
88. Leda seu Nemesis cum Iove cycni speciem induto. Incisa sardae. A. 20
89. Leda seu Nemesis ut supra. Excisa achate Calcedonio. M. 12
90. (×Cerberus triceps incisus Quartz. A.) . . (24)
91. Sphynx humi jacens incisa onychi. A. . . . 30
92. Sphynx sedens, incisa achati variegato[6]). A. 3
93. (×Protome Leandri Herus Amasii pectore nudo capillis passis et madentibus incisa amethysto. M). (18)
94. Menadum una, uno genu arae innixa utraque manu in altum profert figuram muliebrem tibiis canentem. Hinc Priapi in terminum desinentis effigies, inde faunus bibens inque vase vinario, ornato sedens. Expressa ex gemma veteri in vitro purpurei coloris. M. 4
95. Bacchantium unus contorto corpore tigridis pellem et thyrsum gerens. Humi vas vinarium vacuum. Incisus jaspidi nigro. A. 10
96. Mulier genibus flexis aram accensam dextra, sinistra terram tangens, scilicet inferis sacrum faciens. Excisa achate. A. 5
97. Bos a quinque hominibus ad sacrificandum ductus versus templum in quo signum Iovis et sacerdos, pone arbor. Expressa haec omnia vitro achatem bicolorem optimè imitante, nonnullis visus est achates. Ex gemma veteri. M. Si vitrum 5, si Achates 30 . 5

214

98. Sacrificium, uno thus in aram conjiciente, alio tibias inflante. In medio columna cum signo Dei aut Deae imposito. Prope illam ara accensa et arbor. Incisum corneolo. A. 10
99. Sacrificium Priapo, cujus signum termini specie positum est. Ante priapum altare cui juvenis insistit thyrsum sinistra, coronam dextra praeferens, quam videtur imponere foeminae nudae ad cujus pedes stat Cupido. Hujus a tergo stat alia foemina pariter nuda, prope quam ara accensa mulierque in genua procumbens. Retro satyrus cornu inflans. Prope signum Priapi Hircus et puellus humi jacens. Incisa haec omnia corneolo fusci coloris. A. 40

---

[5]) Aleksander Cades, pracował w Rzymie z końcem XVIII i z początkiem XIX wieku.
[6]) Z włoskiego: nakrapiany.

100. Sacrificium eidem Lampsaceno Deo. In quo omnia ut in superiore gemma visuntur. Foeminae tamen et figura ad aram procumbens vestitae sunt, earumque prima linteum seu sinum vestis dextra tenet, praefericulum sinistra. Hircus adstat altari cui figura insistit. Cupido alterque puer abest. Omnia haec incisa achati fusci coloris. M. Ex veteri gemma . . . 30

101. Sacrificium eidem Lampsaceno Deo. In medio stat ara accensa ante Priapi signum termini forma, propè vas quoddam. Ex adverso stant duae foeminae vestitae, quarum una sinum vestis colligit, altera manu cophinum indicat fructuum plenum quem capite gestat. Retro miles stans dextra in altum elata. A tergo Priapi Foemina stans, et vir dextram versus vas supra memoratum extendens inque genu dextrum procumbens. Retro thyrsus infixus terrae. Omnia haec summo artificio incisa sunt sardae, cujus extima superficies, ignis fortasse vi colorem rubicandum in lacteum commutavit. A. 800

102. Figura sedens fistula septem compacta cicutis canens, pro pedibus ovis. Ultra illam duae aliae stantes, quarum postrema liquorem patera fundit in aram accensam. Pone arbor. Excisa haec omnia achate. M. 6

103. Sacrificium Baccho. Deus ipse cippo seu altari insistit, prope est alius cippus, cum imposito illi pereleganti vase. Ante signum Dei ara accensa et figura in genua procumbens, serpentem manu tenens, ceu in ignem conjectura. Adstant duae aliae figurae. Retro Satyrus cornu inflat. Post hunc figura virilis dextra elata, ad extremum puerulus facem praeferens. Inter duos cippos alter puerulus humi procumbens. Ex opposita parte arbor. Omnia vitro obsidiano ex gemma antiqua expressa. Vitrum jaspidem effingit, sunt qui jaspidem putent. M. 6

892

104. Figura altari seu cippo imposita, ante quam ara accensa hinc unus equum capistro ducens, inde duo togati stantes, circa principem figuram sunt olivae rami. Expressa omnia vitro obsidiano corneolum imitante. Ex veteri gemma. M. 4

105. Autumni bona ex veteri gemma expressa quae *Michaëli Angelo Bonarottae* Pictori, sculptori et Architecto celeberrimo fertur fuisse signatoria, vindemiarum solennia putant alii. Apographum incisum corneolo. M. 18

106. Aliud ejusdem gemmae signatoriae exemplar in vitro sardam seu corneolum imitante expressum. M. Hoc posterius videtur esse accuratius. . . . 4

107. Duae figurae, altera senis vestiti, altera juvenis nudi rejecto in tergum pallio, caput tauri mactati in ara tenentes. Incisae sardae. A. 12

108. Duo luctatores decertantes ante signum Termini, adstante alio togato, qui ludis praeesse videtur, palmamque manu defert. Incisi sardae. A. 8

109. Iason arietis Phryxi exuvias humeris portans. Ipse est vestitu militari, sed dextra baculum incurvum instar pedi pastoralis tenet. Incisus lapidi qui prasmos smaragdi dicitur. A. 5

110. Idem arietem eundem humeris portans, sociorum uno opem ferente. Ex adverso flamma erumpens, victi draconis indicium. Excisus Achate. M. . . 4

111. Thesei caput, ut placuit veteri hujus gemmae possessori, qui nomen illius annulo inscripsit, nam pro Marte etiam haberi potest. Incisum Onychi. A. . 4

112. Ariadnes protome, coma pampinis ornata. Excisa cochlea. M. 4

113. Paris stans, pedum pastoritium dextra tenens, pomum sinistra. Incisus Onychi. A. 12

114. Aeneae caput galea instructum in quo biga. Retro caput est signum Veneris nudae velum a se amoventis. Incisum sardae. A. 20

(b. NB —).

115. Periclis et Aspasiae capita jugata, auro expressa et cyaneo lapidi inserta. Sigillum est gemmae incisae Romae a *Marchant*. 3

98

116. Caput Toli in fundamentis aedis Iovis Capitolini in monte Tarpeio repertum, adstante hinc Tarquinio Prisco, inde duobus Romanis. Omnia incisa sardae. A. 24

117. Curtius eques in lacum insiliens qui in foro Romano magno cum urbis damno patuerat. Excisus Achate. M. 6

118. Caput statuae quae Florentiae extat, servumque exprimit acuentem ferrum atque auscultantem conjuratorum contra libertatem Romanam sermones, quorum L. Bruti filii principes erant. Is idem servus libertate deinde donatus Vindicius dictus fuit. Excisum cochlea. M. 4

119. Caput Socratis excisum Turcoide. M. . . 12

120. (×Capita Socratis et Platonis adversa incisa sardae).

121. Caput Saphus. Incisum sardae. M. . . . 8

122. Aliud caput ejusdem. Incisum corneolo per *Burch*. M. 24

123. Aliud ejusdem caput, ornatu tamen diverso. Excisum Achate. M. 8

124. Alexandri M. caput galea instructum. Incisum sardae. M. 36

125. Pyrrhi caput galea instructum in qua Gryphus. Excisum lapide Achatis, calcedoniae et corneoli speciem referente. M. 24

126. Annibal sacramenti religione obstringens se ad inimicitias cum Romanis exercendas, praesente patre Amilcare, ante aram ignitam. Incisa haec sunt jaspidi-Achati. A. 12

127. Ptolemaei Soteris qui nominis hujus VIII fuit, Evergetis II filii caput. Incisum Calcedonio. M. 18

128. Ptolemaeus Alexander Aegypti Rex. Incisus sardae 8

129. Ptolemaei Iunioris qui novi Dyonisii seu Auletis filius erat caput. Incisum corneolo. 8

130. Ptolemaeus aut alius quispiam Regum cum uxore. Utrumque caput incisum corneolo. A. 20

212

131. Caput Syllae incisum corneolo. M. . . . 20

132. Caput Pompeji Magni incisum Chrysolitho. M. 24

133. Caput Ciceronis incisum Achati-Carchedonio. M. 8

134. Calpurnia Caesaris uxor de viro solicita consulens oraculum. Incisum Heliotropio Italis Diaspro sanguigno. M. 15

135. M. Bruti caput inter duos pugiones, infra pileus libertatis. Incisa haec corneolo. M. 10

136. Caput Augusti expressum vitro ex gemma. M. 3

137. Iulia Augusti filia incisa smaragdo. Ex quo sigillum est confectum adamantibus et rubinis ornatum. A. 15

138. Caput Germanici. Excisum Achate. M. . . 15

139. Agrippa senior Germanici conjux. Incisa corneolo. A. 30

140. Eadem sedens ex adverso columnae cui imposita est urna cum cineribus Germanici. Incisa sardae. A. 8

141. Caligulae et Drusillae capita jugata incisa corneolo. M. 15

142. Claudii caput incisum corneolo sigillum, cujus manubrio tres gemmae veteres insertae sunt; 1. Spes onychi incisa. 2. Caput corona radiata redimitum sardae incisum. 3. Aper onychi incisus. Claudii caput et illud aliud M. reliqua A. 8

143. Agrippina junior Neronis mater sedens, volumque capitis reducens, ex adverso columna cui cupido insistit arcum intendens. Excisa Achati. A. . 30

144. Neronis caput excisum jaspide. M. . . . 8

145. Ejusdem pueri caput. Excisum jaspide. A. 8

146. Senecae protome incisa corneolo. A. . . . 18

147. Iulia Titi filia, incisa jaspidi cum litteris *A. M. F. F.* A. 15

250

148. Caput Juliae Titi Filiae. Incisum onychi. A. 36

149. Caput ejusdem incisum carchedonio. M. . 30

150. Caput Domitiani laureatum, sub quo *CC.* Incisum Heliotropio alias Iaspidi sanguineo. A. . . 4

151. Caput Trajani laureatum cum inscriptione IMP. TRAIANO. AVG. caetera ne legerentur vetustas fecit. Expressum anaglypho opere vitro obsidiano luci pervio obscuri coloris. A. 3

152. Plotina et Trajanus stantes manusque jungentes. Incisi onychi. A. 10

153. Plotina Trajani conjux. Incisa sardae. M. 24

154. Hadrianus et Sabina ejus conjux manus jungentes. Incisi corneolo. A. 15

155. Antinoi protome excisa achate carchedonio. M. 24

156. Ejusdem protome incisa corneolo. M. . . 12

157. Protome Sexti Empirici ut reor cum litteris CЄ. Incisa lapidi qui prasmos smaragdi vocatur. M. 6

158. Caput M. Aurelii laureatum. Incisum sardae. M. 20

159. M. Aurelii equo insidentis figura, qualis in capitolio aenea visitur. Incisa sardae. M. 25

160. Eadem situ paulò diverso incisa sardae. M. 25

161. Faustinae M. Aurelii conjugis protome excisa sarda. M. 20

162. Ejusdem alia protome excisa achate carchedonio. M. 6

163. Commodi et Crispinae ejus conjugis et sororis capita adversa. Impressa vitro obsidiano. M. . 1

164. Caput Didii Iuliani Imperatoris. Incisum sardae. M. 15

165. Caput Severi incisum onychi. A. 3

279

166. Severi et Caracallae capita opposita seu adversa incisa corneolo. M. 8

167. Alexander Severus cujus dimidiata ferme effigies excisa est onyche. M. 10

168. Julia Mamaea Alexandri Severi mater excisa concha lapidi nigro inserta. M. 3

169. Maximus Thrax incisus lapidi quem Prasmon Smaragdi vocant. A. 3

170. Magnentius Decentius et Desiderius Augusti quorum capita jugata jaspide sunt exculpta. M. . 40

171. Ataulphus Placidia et Constantius. Excisa tria capita jugata concha. M. 6

172. Caput ferme adversum mauri seu Aethiopis excisum achati bicolori nigro et albicante sanguineis maculis consperso. M. 6

173. Caput aliud Aethiopis totum ferme prominens excisum achate bicolori nigro et cinereo. Annulus ipse adamantum orbe cinctus. M. (seclusis adamantibus). 36

174. Caput ignotum virile barbatum philosopho haud absimile cujus occiput et collum operit cucullus cornuum vestigia habens. (Excisus, corneolo flavi coloris. A.) 10

175. Caput muliebre mithra ornatum capillis in nodum retro revinctis. Incisum sardae. A. 20

176. Caput cum dimidiata figura mulieris, ornatu pulcherrimo incisum sardae M. 25

177. Caput muliebre laureatum additis margaritarum vittis. Incisum corneolo. A. 20

178. Caput virile ignotum quod aliquam philosophi speciem refert. Incisum achati. M. 8

179. Figura virilis stans, dextra palmam oblongam, sinistra pugionem tenens a latere *C. P. M.* Incisa lapidi prasmos smaragdi dicto. A. 12

197 *(sic)*

180. Figura stans nuda genii instar aut Bacchi, dextra hastam, puram, sinistra vas quodpiam a patera diversum, pro pedibus animal fortasse panthera, quod si esset, pro Baccho certè esset habenda. Circa illam litterae ....[7]) vel KGLO. Incisa Iaspidi viridi. A. . . . 6

181. Figura stans pallio vestita volumen manu tenens. Expressa vitro quod Granatum lapidem optimè effingit. M. 5

182. Figura nuda stans rejecto in humeros vestitu calamum inflans. Incisa sardae. A. 4

183. Figura currentis ritu, palmam humero impositam deferens. Incisa achati nigricanti. A. . . . 4

184. Figura sagulo induta lituum manu tenens pro pedibus clypeus. Incisa onychi. A. 20

185. Figura stans caput rescissum capillis dextra tenens, sinistra gladium. Incisum Heliotropio seu jaspidi rubeis maculis consperso. A. 3

186. Iuvenis alatis humeris phrygio pileo tectus, inferiore corporis parte tectus, caetera nudus, scopulis insidens hamo volucrem ceu piscem capiens. Ex adverso stat remus inversus scopulis infixus. Supra visuntur litterae KΛMI. Incisa haec sunt sardae. M. 20

187. (×Figura juvenilis stans, dextra urceum tenens, sinistra, supra caput elata, qua videtur racemum uvae tenere. Infra inscriptio ΔIOKΛЄ...[7]) pars lapidis fracta. Incisa amethysto Saphirum imitante. A). (5)

---

[7]) Wyraz przekreślony, trudny do odczytania.

(b NB) —)

188. Miles capite galeato caetera nudus dextera gladium tenet, sinistra videtur tangere clypeum juxta positum, ipse in dextrum genu procumbens. Juxta duo spicula. Othryadem refert gemma de Argivis partam victoriam clypeo inscribentem. Incisa haec figura sardae. M. 15

189. Phryx caput phrygio pileo indutus sedens, dextra aediculam quatuor columnarum sustinet, sinistra mento applicata, pone clava humi posita et trophaeum. Incisus sardae. A. 6

190. Figura virilis philosopho meditanti similis sedens inter duas foeminas stantes, quarum una a tergo tota vestibus circum voluta, altera ante oculos ramum manibus tenens. Incisa sardae. A. 6

(a—NB).

191. Duo cupidines, quorum unus stans, alter in genu procumbens et virga aliquid humi indicans. Incisi corneolo. A. 12

101

192. Pastor stans lacerna indutus pedum dextra tenet pro pedibus canis, ante illum caper anterioribus pedibus arbori innixus. Incisus lapidi quem prasmon smaragdi vocant. A. 10

193. (×Pastor sedens cui canis adcurrens adblanditur incisus corneolo. A.) . . . . (15)

194. Figura muliebris sedens, dextra larvam tenens, sinistra baculum incurvum fors musa aliqua. Incisa onychi. A.

195. Figura nuda sedens dextra crumenam tenens. Incisa onychi. A.

196. Figura muliebris stans dextra pateram tenens, sinistra cornucopiae. Incisa onychi. A.

197. Apis inter duas spicas. Incisa onychi. A. 12

198. Scrofa incisa achat-onychi. A. 6

199. Equus incisus Achati sardae. M. 5

200. Apis cum luna et arbore incisus onychi. A. 15

201. Pantherae binae excisae lapide qui prasmos smaragdi dicitur maculis rubescentibus. M. . . . 6

202. Canis excisus lapide cyaneo efformans sigilli manubrium. Ipsum vero sigillum est caput muliebre incisum heliotropio vulgo diaspro sanguigno, utrumque M. 6

203. Ursus et canis forsan apologi alicujus effigies. Incisi heliotropio vulgo jaspidi sanguineo. A. 4

204. Equus ex fonte prope arborem scaturiente bibens. In arbore est avicula supra et infra inscriptio ЄΥΨΥΧΙ. Incisus onychi. A. 8

205. Asinus cui nescio quid monstri thyrsum gerentis insidet. Incisus sardae. A. 4

206. Aper excisus jaspide M. 12

207. Vacca cum vitulo impressa vitro obsidiano fulvi coloris. A. 4

208. Aquila insistens arae. Incisa corneolo. A. 6

209. Aquila leporem discerpens. Incisa corneolo. A. 4

102

210. Ibis an alia avis rostro quidpiam serpenti simile tenens. Incisa onychi. A. 4

[8]) Διοκλε(ους). Diocles, gliptyk starożytny. (Nagler: Künstler-Lexicon).

211. (×Cancer cum inscriptione FELIX. CALLISTE. Incisus Sardonychi. A.) . . . . (5)

212. Capricornus piscis cauda globum tenens. Infra est inscriptio. ΑΦΡΟΔΙCΙΟΥ. Incisus corneolo. A. 4

213. (×Serpens radiatus in se contortus cum inscriptione ΥΜΠΥΚΙΒ ex altera parte character superstitionem rudolens. Incisa haec lapidi prasmos smaragdi dicto. A.) . . . . (6)

214. Annulus parvae molis non digito inserendus, sed amuleti instar e collo quondam gestatus, totus ex una sarda confectus, et polypi, nisi fallor, effigiem incisam habens. A.

215. (×Serpens cristatus dimidia sui parte in se convolutus cum nota superstitiosa ex altera parte. Incisus lapidi prasmos smaragdi dicto. A.) . . . . (6)

216. Pastor sub arbore stans poenulatus, custodiensque vaccam et vitulum, incisus corneolo. A. . 8

217. (×Dimidiata figura monstri capite avis reliqua militari veste indutus desinens in monstrum dextra tenet nesciò quid fors flagrum, sinistra clypeum in aversa lapidis parte ΙΑΩ. Incisa haec corneolo. A.) (4)

218. Pastor bovem et vaccam custodiens, adest etiam vitulus. Omnia incisa corneolo. A. 8

219. (×Aliud monstrum capite avis, vestitu militis, desinens in angues, dextra flagrum tenens, sinistra clypeum supra inscriptio ΑΔΩΝΝ. Item ΑΒΡΑΞΑC et ΙΑΩ. Retro ΙΑΩ. Incisa haec heliotropio. A.). (4)

220. Chimaera ex capite equi cum collo, vultu senis, cauda pedibusque et propè caudam capite arietis coalescens, adpositus est caduceus et binae spicae. Incisa jaspidi rubro. A. 5

221. (×Lapis quem e superstitiosorum numero puto, in eo caput cornibus instructum insectum aliquod et vas inversum. Incisa haec jaspidi rubro. A.). (4)

222. Chimaera ex senis et foeminae vultibus coalescens communi utrique galea. Incisa onychi. A. 4

223. (×Chimaera ex capite humano, equi et arietis composita pone vas ansatum et Delphinus incisa Heliotropio. A.) . . . . (6)

224. Chimaera Socratis vultum ab una parte, ab altera et infra foeminarum effingens, supra elephanti caput proboscide palmam tenentis et dentibus instructi. Incisa jaspidi rubro. A. 4

225. (×Duo capita virile et muliebre secum occipitibus conjuncta. Incisa amethisto. A.) . . . . . (6)

226. Chimaera hinc caput Socratis inde Xantippes aut alius foeminae vultum praeferens. Incisa lapidi qui Smaragdi prasmos dicitur. A. 3

227. Chimaera ex apri et duorum senum capitibus efficta. Expressa vitro obsidiano fusci coloris. M. 2

228. Tres trium aetatum viri ex una, totidemque foeminae ex altera parte vultus. Achate nigro excisi. M. 24

229. Quatuordecim vultus humani uno lapide corneolo excisi. Opus plus difficultatis quam elegantiae habens. M. 4

70

230. Larva vetus insculpta onychi et annulo aureo operis vetustissimi inserta. 6

231. Larva muliebris comica. Incisa carchedonio. M. 4

232. Larva lingua exserta collum ambit fascia candida. Excisa jaspide bicolori. M. 12

233. Larva comica virilis barbata satyri. Exculpta achate calcedonico. M. 8

234. Figura bigis decurrens dextra habenas tenens, sinistra flagrum. Insculpta achati variegato. A. 8

235. Venatio in circo Caracallae seu Antonini. Incisa corneolo. A. 30

236. Equus stans e regione modii spicis referti. Incisus lapidi qui prasmos smaragdi dicitur. A. . . 4

237. Triremis cui signa cohortium insistunt. Incisa jaspidi ignem passo. A. 6

238. Trophaeum ad cujus pedes sedet figura muliebris manibus a tergo religatis Psyches alis instructa. Incisum Chrystallo. A. 8

239. Annulus integer uno lapide corneolo efformatus, in cujus superiore parte cernitur effigies muliebris cirrhis dependentibus ornata vitta seu diademate, inter Ptolemaeos[9]) est supra figura non adeo huic dissimilis. A. 15

240. Figura muliebris solo capite constans incisa achati, insertaque annulo aureo operis antiquissimi. A. 10

241. Annulus aureus vetustissimi operis cum fascino ex eodem metallo. M. 2

242. Bacchi sectator magna urna fundens liquorem in vas peramplum ex quo alia adstans figura eundem patera haurire videtur. Omnia haec excisa achate. M. 4

243. Caput quodpiam barbatum incisum corneolo, diademate revinctum et aliud juvenile incisum sardae utrumque eodem annulo contentum. Caput barbatum M. Imberbe A. 5

122

244. Manus auriculam vellens cum inscriptione MNHMONЄYЄ seu memento. Excisa jaspide M. . . 3

245. Limax cochlea egrediens infra luna et stella, supra inscriptio POΘ[10]). Incisa haec heliotropio seu jaspidi sanguineis gutti resperso, et inserta veteri annulo aereo. A. 2

246. Pes animalis ungula vifida, sub quo; C. AT. P. Incisa haec Amethysto insertaque veteri annulo aereo. A. 3

247. Caput Apollinis radiatum circa quod praenomine labe quadam lapidis obliterato AVCVPI ÆR. Incisa haec jaspidi rubro, et inserta annulo aereo sequioris aevi.

248. Annulus ferreus olim lamina auri obductus, cujus magna extant vestigia, in ejus summa parte insculptae sunt literae ATIV.

249. Figura muliebris stans infantem tenens, retro illam Mercurius poenula indutus, ante illas figura alia flexis genibus facem praeferens, alia figura humi sedens supplicantis ritu prope quam flamma erumpens. Fors Bacchi ortus ex Semele. Excisa haec achate jaspide M. 25

250. Caput Cybeles corona turrita veloque ornatum incisum ingenti amethysto, et sigillo insertum cujus manubrium est statua seu protome foeminae aethiopis excisa Achate auro atque adamantibus multum ornato. M. dempto ornatu 30

251. Mercurius stans caduceum dextra tenens excisus cochlea a *Regulski*. M.

252. Caput Liberae pampinis ornatum excisum cochlea a *Regulski*. M.

253. Tres gratiae stantes expressae testa Anglica a *Wedwood*. M. 3

254. Cleopatrae aspidem manu tenentis protome. Expressa testa Anglica. M. 1

255. Foemina sedens puellum complexa et lactans, ad pedes duo ludentes pueri ex una parte, ex altera puer cum cane ludens. Excisae figurae anaglypho opere in achate albo et rubente. M. 15

256. Gallus gallinam foecundans. Incisi crystallo et sigillo inserti M. 6

88

257. Inscriptio Arabica incisa lapidi Marcassitae. 3

258. Episcopi Cophti nomen incisum lapidi corneolum imitanti.

259. Episcopi Cophti nomen incisum lapidi cyaneum effingenti.

260. Oculus Beli, seu Paederos Plinii opali species insertus annulo 8

261. Lapis corneolus maculis vultum hominis effingens, versatilis in utramque partem annulo insertus. 3

262. Achates cinereus albicantibus maculis senis vultum effingens 3

263. Vitri gemma venis flavis illam quam Galli aventurinam vocant effingens.

264. Lapis Cobra dictus quem e serpente gigni ferunt annulo argenteo insertus.

265. Cristallus Polonica adamantem effingens et adamantis in morem politus.

(Niżej ołówkiem: I Georges III
Melanchton).

(Po znaczniejszym odstępie):

266. Sigismundi Augusti protome excisa Achate adamantibus ornata 8

267. Henrici IV. Galliarum regis protome incisa Achate adamantibus ornata 10

268. Gustavi Adolphi Regis Sueciae protome excisa unionum cochlea cum inscriptione GVSTAVVS. ADOLP. D. G. SVEC. GOT. W. R. Ex altera parte insignia regni armorum congeria ornata cum inscriptione. TRAVW. GOTT. THVE RECHT. SCHEV NIEMAND. 1632.

269. Cromvelli protome cum astro quem cometen dicunt. Incisa corneolo Sard. et sigilli in morem efformata.

35

270. Turennii celeberrimi in Gallia bellatoris caput lauro redimitum, excisum Achate onyche. . . . 15

271. Newtonis caput incisum Sarda, sub eo literae *E. B. F.* artificis nomen indicantes 20

272. Michaelis Ducis Czartoryski supremi MDL Cancellarii effigies ebore excisa.

273. Imperatricis Russiarum Catherinae II effigies incisa corneolo 8

274. Ejusdem protome galeato capite excisa achate usto imposito heliotropio opus *Regulski*.

---

[9]) Por. Nr 127—130.

[10]) Może: *Roth*, nazwisko artysty?

275. Ejusdem caput galeatum excisum conchilio impositumque corneolo opus *Regulscii.*

276. Ejusdem caput galeatum excisum sardonyche. Opus *Regulscii.*

277. Stanislai Augusti Regis Poloniae caput expressum vitro granatum imitante et sigillo insertum.

278. Ejusdem caput incisum Sardae per *Regulski.*

279. Pii VI Maximi Pontificis protome expressa vitro coeruleo ex lapide quem *Marchant* fecit. . . . 4

280. Mariae Antoniae Reginae Galliarum caput gypso efformatum et theca annulari, cristallo tecta clausum.

281. Caput ignotum corneolo incisum addito artificis nomine *Bernare.* 15

282. Caput Ill. Grabowska achati insculptum opus *Regulscii.* 62

283. Wilhelmi de Plettenberg Ensiferorum in Livonia magistri annulus cum insignibus gentilitiis aureus.

284. Annulus aureus cui smaragdus insertus est, olim Sigismundi Augusti Regis Poloniae[11]).

285. Annulus argenteus cum inserto Saphiro quem Collegio Calissiensi S. I. Stanislaus Karnkovius Primas donavit.

286. Annulus argenteus cum ingenti vitreo anaglypho coloris coerulei, serpentis in deserto erecti effigiem referente, quem Vladislaus IV. Rex Poloniae Sarbievio Doctoris honorem adipiscenti donaverat[12]).

287. Annulus cum inserto corneolo cui arma gentilitia Ciołek dicta incisa sunt.

288. Opus ex ebore subtili admodum opera confectum per *Perregaux* Lausariensem artificem, quo arcus quidam et vasti campi, pastoresque, et greges effinguntur, omnia haec aureae thecae sunt inclusa crystalloque oculis pervia reddita.

289. Victoria stans, dextro pede globum calcans dextra manu inscribens clypeo palmae appenso has voces OB. MAXIMA. sinistra eadem victoria palmam tenet. Ex vitro corneolum imitante.

290. Effigies Sigismundi Augusti Regis Poloniae ex pumice efformata et thecae ex electro factae inclusa.

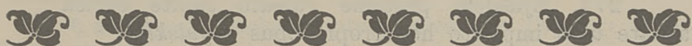
291. Annulus totus ex Heliotropio seu jaspide sanguineis maculis resperso confectus. Insculpta sunt ei arma Leliva, Monogramma ☧. A. Ω. Videtur fuisse alicujus episcopi e Domo Tyszkiewiciana Vilnensis vel Samogitiae.

292. Arma Ciołek crystallo insculpta ex altera parte monogramma ex litteris S. P. confectum. Ex alia rursus parte effigies philosophi.

(Koniec — dalsza część stronicy niezapisana).

[11]) Na ten pierścień powoływa się Albertrandy w opisie postaci Zygmunta Augusta (zob. «Wyjątek z życia Zygmunta Augusta .. wypis z rękopisu Albertrandego» w Dzienniku Wileńskim 1818. T. I. str. 553). Zarazem wspomina o drugim portrecie tegoż króla «wypukłą rzeźbą wyrażonym na dwócalowym chalcedonie, od Saturgusa do zbioru (kr. Stanisława Augusta) ofiarowanym». Kamei tej w Katalogu niema.

[12]) Pierścień ten był do czasów założenia daktylioteki króla Stanisława Augusta własnością Akademii wileńskiej (zob. Sprawozdanie z 7. posiedzenia lwowskiej Komisyi historyi szt. z dnia 24. lipca 1901.

LEONARD LEPSZY.

KULTURA EPOKI JAGIELLOŃSKIEJ

W ŚWIETLE WYSTAWY ZABYTKÓW W 500 LETNIĄ ROCZNICĘ ODRODZENIA UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO.

(CIĄG DALSZY).

Tak więc obraz przeworski chwilą powstania odnieść należy do ostatnich lat panowania Kazimierza Jagiellończyka, lub o lat kilka później. Natomiast jeszcze Jagiełły czasów pamięta obraz nagrobny stolnika krak. († 15 czerwca 1425 r.) Wierzbięty z Branic, przechowany w kościele w Ruszczy pod Krakowem (Kat. 109 a). Pominąwszy wspomniane przedtem obrazy Matki Boskiej, był to na wystawie najstarszy pomnik malarstwa obrazowego. I rzeczą jest prawdziwie zdumiewającą, że obraz, lubo tak ważny w dziejach naszego malarstwa cechowego, mimo wielokrotnych reprodukcyj, nigdzie wyczerpująco opisanym nie był, dlatego uważamy za słuszne rozwieść się nad nim nieco obszerniej. Reprodukcyę kolorową z niego podały A. Przeździeckiego *Wzory sztuki średniowiecznej* w tomie I. tabl. I. niedomagającą wiele pod względem wierności; dostarczyły one również jego opisu, ten jednak zajmuje się więcej wyjaśnieniem rodu Wierzbięty, niżeli obrazem; w każdym razie Rastawiecki był pierwszym, który go opisał i podał wymiary, choć błędne. Dalej prof. Józef Łepkowski w *Przeglądzie zabytków przeszłości z okolic Krakowa*, str. 70 mówi pobieżnie o obrazie, zaś w swoich *„Napisach z zabytków krakowskich średniowiecznych“* dał z niego chromolitografię, także pod względem wierności wiele pozostawiającą do życzenia, dlatego dajemy jego reprodukcyę ponowną na podstawie fotograficznego zdjęcia (patrz tablica).

Obraz z ramami ma wymiary: 1·050 m wysokości, 0·900 m szerokości; w świetle jest on 0·900 m wysoki, a 0·735 m szeroki. Na desce, już mocno robactwem stoczonej, naklejone płótno, a na niem rozlepiony podkład gipsowy, na którym artysta cechowy malował techniką mieszaną temperą i farbami olejnemi. Przeważają w nim kolory czerwone i białe; wielki płaszcz Madonny dziś koloru zielonego, był, jak przypuszczam, ongi barwy lazurowej.

Obraz przedstawia Matkę Boską siedzącą na tronie białym i bawiącą na podołku nagie dzieciątko Jezus. U stóp tronu poleca św. Grzegorz rycerza w zbroi, który ukląkł na stopniu tronu, złożył ręce do pacierza, a olbrzymia postać świętego lewą ręką dotyka opiekuńczo jego ramienia, gdy w prawej przyciska do piersi księgę ewangelii. Dwie tarcze z herbami Gryf i Leliwa mówią, kto rodzi rycerza. Taka

OBRAZ NAGROBNY W RUSZCZY Z 1425 ROKU.

(Według fotografii T. Jabłońskiego).

jest akcya, która rozwija się plastycznie na tafli drzewianej. Postać siedzącej Najświętszej Panienki ma na drobnych ramionach przestronny płaszcz zielony, wolno opadający ku stopom, które całkowicie kryje. Płaszcza brzeg dolny wije się charakterystyczną linią wężowatą, jest on bez kołnierza u szyi spięty kształtu rombu o wklęsłych bokach agrafą złotą, na której narożnikach tkwią drobne trójlistki. Na głowie korona złota o dużych liściach gotyckich i szpilach sterczących między nimi, z pod jej naczołka spływa na kark fala jasnych, jak len, włosów. Twarz Madonny drobna z wyrazem dziecięcej niewinności. Nosek mały i usta drobne, twarz pulchną ożywia oko czarne, czoło wypukłe i okrągłe, szyja wydłużona. Rączki wątłe z palcami nad miarę wydłużonymi i cienkimi. Dzieciątko zupełnie nagie stoi na kolanie Matki objęte jej lewą ręką, podczas gdy prawa ujmuje giętko lewą dłoń dziecięcą; przedstawione ono w ruchu naturalnym, swobodnym i wdzięcznym, kiedy prawa nóżka w górę wstecz odchylona, zdaje się igrać na łonie Matki B., zaś prawą rączką błogosławi ono światu. Główka Jezusa piękna, rozumna, pełna życia i wyrazu, jednak korpus z zanikiem części płciowej jest pobieżniej odrysowany i mówi o braku obserwacyi natury, co stwierdzają ciała pulchne, którym brak pulsującego życia. Poza głowami tych dwóch postaci wielkie kręgi słońc nimbu złocistego i gładkiego odcinają ich sylwetę od akcesoryów tła.

Postać rycerza godna baczniejszej uwagi; odchylił od hełmu przyłbicę, więc widać twarz wygoloną, nos ładnie oprofilowany, cienki, umiarowo wydatny, oczy ocienione rzęsami patrzą z nabożnością w dół. Ręce o palcach wydłużonych złożył do modlitwy. Podany nieco naprzód ciałem, zakuty w pancerz rycerz ma od pasa krótką tunikę szkarłatną, na której pas metalowy rycerski na kształt przeworskich, wolno opasujący jego biodra; po lewej stronie zwiesza się mu u boku miecz dwuręczny, do nóg zaś nagolennikami i żelaznemi blachami okutych przyprawione są ostrogi i sterczą od obówia wysoko.

Papież św. Grzegorz, wyraźnie patron stolnika, przegięty cały ku świętej grupie, ma na głowie wysoką tyarę gotycką, jakiej papieże od Urbana VI, zatem od drugiej połowy XIV w. używają. Twarz wyrazista, myśląca, głowa spròszona siwizną, usta zaś zaciśnięte mówią o stanowczości i woli. Kapa papieska czerwona, pod szyją szeroka chusta biała (superhumerale). Wedle Rastawieckiego była niegdyś szata św. Grzegorza przed restauracyą ponsowa i srebrnem wyszyciem zasiana, podobnie i tło było dawniej wyciskane w kwiaty złociste, co przy nieszczęsnej przez P. Popiela i K. W. Statlera dokonanej restauracyi zmienionem zostało na popielate.

Fig 3.

Obraz świętego Grzegorza z Ruszczy.
(Według fotografii T. Jabłońskiego).

W rysunku uderza przedewszystkiem wydłużenie nadmierne palców, obrysowanie subtelne nosów z zagubieniem dziurek, a w karnacyi silna przymieszka i przewaga farby czerwonej.

Obraz uważamy za dzieło mistrza krakowskiego; dowodzi on, że cech krakowski jeszcze dotąd ulega w wysokiej mierze wpływom szkoły pragskiej, stąd wpływ ten, o którym mówiłem już w drukowanej częściowo w *„Wiadomościach num.-arch.“* rozprawie «Cech malarski w Polsce», objawia się rozgłośnie i tutaj, powtarzając to samo nachylenie głowy, o tem samem z wypukleniu czoła, tem samem owalu, tych samych ustach, czy wydłużonych palcach, to samo pojęcie draperyi, ale tylko w jej trójkątnych wybiegach, podobny kształt i upięcie płaszcza, równie niegdyś niebieskiego z podszewką czerwoną, to samo wydobycie świateł białą farbą, co w Madonnach XIV wieku o typie, jaki

pozostał w czeskiej Madonnie opactwa Hohenfurckiego.

Sztuka starochrześcijańska i bizantyjska malowały postać Matki Boskiej z największem namaszczeniem, powagą i uroczystością, następnie w drugim okresie hołduje już więcej uczuciom ludzkim, realistycznym, stara się przedstawić Matkę Boską w stosunku do Boskiego Syna ożywioną tkliwem uczuciem miłości macierzyńskiej; tak dzieje się od XIV wieku i tak ją przedstawia nasz zabytek.

Napis na ramach brzmi:

Anno Domini MCCCCXXV Sabatho in die sancti Viti obiit nobilis strenuusq(ue) vir dominus Virzbiantha heres de Branice dapifer Cracoviensis.

Imię Wierzbięta tłumaczy Rastawiecki na podstawie ikonograficznego przedstawienia na Grzegorz. Wyobrażony na obrazie stolnik krakowski pieczętuje się herbem Gryf, a urodzony z matki herbu Leliwa, jak o tem mówią obydwie tarcze herbowe na obrazie ułożone na ukos u nóg, przed nim i za nim. Upamiętnił on imię swoje wystawieniem kościoła w Ruszczy z cegieł i ciosu, oraz opatrzeniem go r. 1417 w probostwo, scholasteryę, prebendę i czterech wikaryuszów.

Na fig. 3 mamy drugi obraz z Ruszczy, z tej samej epoki i tego samego autora, dotąd nigdzie nie publikowany (kat. nr 109 b), wielkości, mierząc z ramami późniejszego okresu, na wysokość 1·425 m, szeroki 0·370 m; tejże samej zupełnie techniki, co obraz poprzedni, przedstawia wysoką postać świętego Grzegorza w płaszczu długim, czerwonym, kryjącym stopy świętego, podbitym białą materyą, brzegiem zaś ozdobionym haftem. Pod szyją widać biały podbródek (superhumerale), okalający szyję i głowę, która nakryta najprzód szkarłatnym platem tej samej co płaszcz materyi, a następnie białą tyarą o trzech gotyckich koronach złotych, kamieniami drogocennymi sadzonych. W prawym, nieco opuszczonym ku dołowi ręku dzierży laskę pasterską o krzyżu podwójnym patryarchalnym, którego ramiona kończą się trójliściem. W lewej cokolwiek podniesionej ku piersi ręce dźwiga księgę zielono oprawną i pięciu kamieniami kosztownie przyozdobioną. Twarz ściągła, myśląca, z łagodnym wyrazem ust, obrysowanie szematyczne. Cienie przeważnie rozpływające się, wyjątkowo cień na nosie jedną smugą od osady po skrzydełko oznaczony. Palce i tutaj nadmiernie wydłużone, a w fakturze malarskiej prym znów wiedzie farba biała. Poza głową świętego złote koło nakreślone cyrklem otacza ją nimbem świętości.

Obraz będzie niewątpliwie częścią zaginionego tryptyku.

Krótki okres panowania nieszczęsnego potomka Jagiełłowego, który znalazł pod Warną śmierć boha-

Fig. 4.
Głowa rzeźbiona z sali poselskiej na Wawelu.
(Według fotografii T. Jabłońskiego).

terską, prawie że nie miał materyału ilustracyjnego epoki swego panowania na wystawie. Liche malowidło z XVIII w., własność Magistratu krakowskiego (Kat. nr 6), było raczej parodyą portretu królewskiego, którego dopiero artyści współcześni wyobraźni siłą wskrzesili pędzlem. Byli nimi genialny Matejko (Kat. nr 136) i znawca Wschodu, nadworny malarz Abdul-Azisa, Stanisław Chlebowski, który nie dorównał wprawdzie mistrzowi artystyczną twórczością, ale mimo swej konwencyonalności stworzył, jako nieporównany oryentalista, obraz pełen wschodniego kolorytu i typów (Kat. nr 146), dający pojęcie o tej grozą przejmującej chwili dziejowej i postać Warneńczyka w najtragiczniejszej chwili jego życia, bo bohaterskiej śmierci na równinach pod Warną.

Dodajmy, że w Bibliotece Bodlejańskiej w Oxfordzie znajduje się modlitewnik Władysława Warneńczyka, który zawiera właśnie portret miniaturowy tego króla, życzyćby należało, aby publikacya jego, zamierzona przez prof. M. Sokołowskiego, a umożliwiona przez ś. p. hr. Przeździeckiego jeszcze w roku 1890 ofiarowanym na ten cel funduszem, doszła po latach wielu do skutku.

Na zbiór numizmatyczny i sfragistyczny złożyły się dwie kollekcye, mianowicie prezesa Towarzystwa Numizmatycznego, marszałka krajowego, hr. Andrzeja Potockiego śliczny zbiór medali i monet z XVI w., tudzież prof. Fr. Piekosińskiego zbiór monet starożytnych i średniowiecznych, oraz znakomity zbiór pieczęci średniowiecznych, wśród których pieczęć majestatową Warneńczyka z r. 1438 (Kat. nr 487—498) jedynie dawała pojęcie współczesne o królu.

TRYPTYK ZE ZBIORU BAR. TADEUSZA KONOPKI W KRAKOWIE.
(Według fotografii T. Jabłońskiego).

A) OTWARTY.

«Wiad. num.-arch.» Nr 1 (51) 1902, szp. 416—424, t. III.

B) ZAMKNIĘTY.

Do artykułu L. Lepszego: «Kultura epoki jagiellońskiej».

Króla Kazimierza Jagiellończyka czasy objaśniały już liczniejsze zabytki. To już czasy twórczości Stwoszowego geniuszu, więc i sama postać królewska patrzyła na nas z biustu, który był odlewem z słynnego jego grobowca kaplicy świętokrzyskiej na Wawelu, pomysłu Wita Stwosza. Postać królewska zamodlona do św. Szymona Stylity powtarza się również, jak sądzą badacze niektórzy, w poliptyku św. Jana Jałmużnika w kościele św. Katarzyny.

Ważnym zabytkiem malarstwa cechowego z początku drugiej połowy XV w, jest tryptyczek ze zbiorów bar. Tadeusza Konopki (Kat. nr 251 z błędnym opisem), bo jest dalszem rozwinięciem kierunku, jaki widzieliśmy w obrazie nagrobnym Wierzbięty z Branic, z tego powodu szerzej go omówimy. Tablica dołączona przedstawia nam go otwartym, oraz po zamknięciu skrzydeł. Pochodzi on z jednego z wiejskich kościołów z okolic Bochni, drobny wymiarami, bo przy otwartych skrzydłach wraz z ramami szerokość rozpięcia wynosi 0·734 m, a wysokość 0·465 m, po zamknięciu jest 0·367 m szeroki. W świetle ram posiadają obrazy boczne 0·120 m szerokości, a 0·412 m wysokości, zaś obrazek środkowy główny jest 0·225 m szeroki i 0·315 m wysoki. Tryptyk jest malowany **olejno na drzewie**. Obrazy przedstawiają: środkowy popiersie Madonny z dzieciątkiem. Na skrzydłach: prawem od widza, św. Barbarę, na lewem św. Katarzynę Aleksandryjską. Po zamknięciu (Tabl., lit. B.) widzimy Chrystusa w koronie cierniowej i z ociekającemi krwią ranami, z lewej Matkę Boską bolejącą.

Przypatrzmyż się teraz uważniej oprawie środkowego obrazu, bo ona daje nam pierwszy punkt oparcia do datowania tryptyka. Na szerokiej ramie zamiast ornamentu złocone słowa hymnu św. Ambrożego o N. P. Maryi: Regina c(o)eli l(a)etare, l(a)etare, alleluia, quia quem meruisti (portare). Wyrazy pieśni rozgradza 6 żłobków podłużnych, niebiesko malowanych, w których niegdyś za prostokątnymi tafelkami szklanymi były pomieszczone relikwie. Inne słowa rozgradzają arabeski (por. fig. 5), napis wyciskany minuskułami gotyckiemi z jedyną majuskułą R w wyrazie Regina, którego dajemy rysunek. Obraz należy, jak sądzimy, do okresu, kiedy gotycki masswerk ram zajął już miejsce na samym obrazie, jest to jeden ze szczegółów, który obficiej w szkole pragskiej niż indziej występuje. Łuki laskowań zgrabnie zagięte i stworzone z ćwierćkolnych fragmentów, z których największy tworzy właściwe podniebie, dwa o promieniu o połowę mniejszym zwieszają się od góry i przecinają poprzednie, wreszcie sześć małych łuków spojonych razem osklepia przestrzeń nad głową Matki Boskiej.

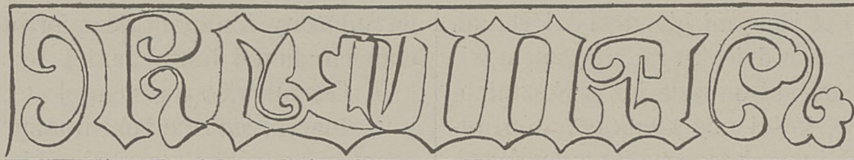

Fig. 5.
Fragment napisu na ramach XV w.

Tło wreszcie obrazu wyciskane i złocone (por. fig. 6), mimo gotyckiego zacięcia listowia stylizowanego, rozwinięte z fantazyą i płynnością niemal odrodzenia. Narysowałem ten fragment tła, bo jest on zawsze ważnym względem przy ocenianiu zabytków naszych co do ich pochodzenia i szkoły.

Fig. 6.
Wyciski tła złoconego na obrazie z XV wieku.

Matka Boska przedstawiona jako dziewica z rozpuszczonym bujnym włosem, który, nie zakrywując w całości ucha, w obfitych zwojach opada na ramiona, nad czołem nosi zieloną przepaskę dziewiczą wyszytą perłami z klejnotem na środku w kształcie róży. Na tle gładkiego kręgu nimbu widać na głowie wymalowaną koronę gotycką, rozwiniętą w rozkwitłe trójliście i z sadzonymi kamieniami na obręczy. Ubrana jest w suknię żółtą z czarnem (może kolor był dawniej inny?!). Płaszcz zielony podbity jest suknem czerwonem, zaś spięty pod szyją w miejscu, gdzie przegląda załóżka czerwona, agrafą złożoną z dwóch złotych rozet, połączonych klamerką z grubego drutu, skręconego w liczbę 8. Prawą ręką trzyma dzieciątko Jezus, podskakujące, na poduszce zrobionej z materyi wschodniej, nachylone ciężarem ciała na trzy-

mającą rękę Matki Boskiej. Twarz Jezuska, jakkolwiek ma rozumny wyraz, brzydka, nad wiek swój starsza, z zapuchniętemi oczami i odstającemi uszami. Chrystus całkiem nagi, z przemalowanem przyrodzeniem, z szyją krótką, głową wielką, podłużną ku tyłowi, z jasnymi blond kędziorkami. Uderza w dziecku rachitycznem widok mięśni na ręce już wykształconych, kości nóg cienkich, stóp dużych i widok tego ruchu tanecznego, który w mniejszym stopniu widzieliśmy na obrazie z Ruszczy. Jedną rękę trzyma dziecko na brzuchu, drugą (lewą) sięga po różaniec, którym go Matka N. zabawia. Typ twarzy kobiecych jednaki, więc powiem o nim potem. Cała uwaga Matki Boskiej skupia się w dziecięciu. Boczne skrzydła przedstawiają na złotych gładkich tłach dwie święte, jakby królewny, w koronach gotyckich i z rozpuszczonymi włosami. Na lewem (herald.) w czerwonym, zielonem suknem podszytym płaszczu, a w sukni nieprzepasanej niebieskiej, u dołu lamowanej suknem, święta Barbara z wieżą (por. co mówię następnie o obrazie Kulmbacha św. Barbary).

Fig. 7.

Szczegół z tryptyku z XV w.

Z drugiej strony widzimy w sukni czerwonej, bez przepięcia w pasie, z rękawami równej szerokości, u spodu obszytej taśmą, św. Katarzynę. Na ramiona zarzucony ma ona płaszcz zielony, zaś zakładka na piersiach jest koloru czarnego. W lewej ręce trzyma święta miecz dwuręczny z piękną rękojeścią, perłami sadzoną. Buciki świętych z długimi nosami, śpiczaste.

Wszystkie trzy twarze kobiece, rysowane według jednego wzoru, przedstawiają jeden i ten sam typ podłużnego pełnego owalu, z wypukłem wielkiem czołem, z oprawą oczu również na wierzchu osadzoną, jakby zapuchłe od przebytej choroby ocznej, brwi jednako umiarowo zarysowane, nosy bez uwydatnienia dziurek i wzniesienia skrzydełka nosa, usta drobne z dolną wargą wzdętą.

Na odwrociu, po zamknięciu skrzydeł, widzimy z lewej heraldycznie Chrystusa w cierniowej koronie z przepaską białą u bioder, w czerwonym płaszczu. Z rąk, nóg i głowy tryska obficie krew i cieknie z realizmem po ciele chudem, z wielkiemi nad miarę nogami i rękami. Chrystus błogosławi.

Na drugiem skrzydle Matka Boska Bolejąca z pochyloną głową, zwróconą ku Zbawicielowi, z wyrazem nabożności i poddania się składa ręce do modlitwy. Okryta zaś cała w wielką białą chustę, jakby płaszcz z zielonym przebłyskiem. Nimby na tej stronie skrzydeł wyglądają jak dwie wielkie misy malowane żółtą farbą. Matka Boska przedstawia tutaj typ odmienny jak na głównym obrazie. Rzut draperyi jest ułożony z niezwykłem, prawie Dürerowskiem poczuciem linii i fantazyą.

Charakterystycznem jest w wysokim stopniu kurczowe przegięcie ręki i palców, dragających skurczem nerwowym; ten ruch widać łagodniejszy w ręce Matki Boskiej środkowego obrazu, z niemożliwem odgięciem palców (patrz fig. 7), jakoteż wyrazistszy i bardziej nienaturalny na błogosławiącej ręce Chrystusa (fig. 8). Zapewne, że mijająca epoka ascetyzmu, głębokiej wiary, umartwień cielesnych, misteryów, musiała wpływać nieuniknienie na system nerwowy jednostki, wywoływać w organiźmie ludzkiem niejednokrotnie objawy patologiczne. Zwłaszcza misterya kościelne wywarły swój wielki wpływ nietylko na dobór tematów w sztuce średniowiecznej, nietylko artyści średniowieczni powtarzali całe cykle widzianych w kościele przedstawień dramatycznych, ale pod ich wrażeniem naśladują motywy, odtwarzają wiernie sceny, grupy, stroje i gesta w cyklach obrazów malowanych na wielkich tryptykach epoki gotyckiej.

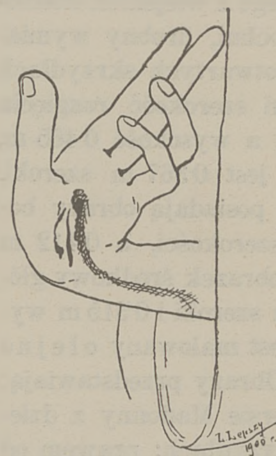

Fig. 8.

Ręka Chrystusa z tryptyku z XV w.

Na fakturze malarskiej uderza używanie farby czarnej; zmieszana z białą daje cienie brudne, zamazane. *(Dok. nast.)*.

DR FR. PIEKOSIŃSKI. **JANA KAROLA ŚLEPOWRON DACHNOWSKIEGO SUMARYUSZ HERBARZA SZLACHTY PRUSKO-POLSKIEJ.**

101. Dorengowscy a Gleisen albo Gleisowie albo Gleistowie: mają być w polu czerwonem dwie trąby myśliwskie czarne, skrzyżowane w słup. W klejnocie

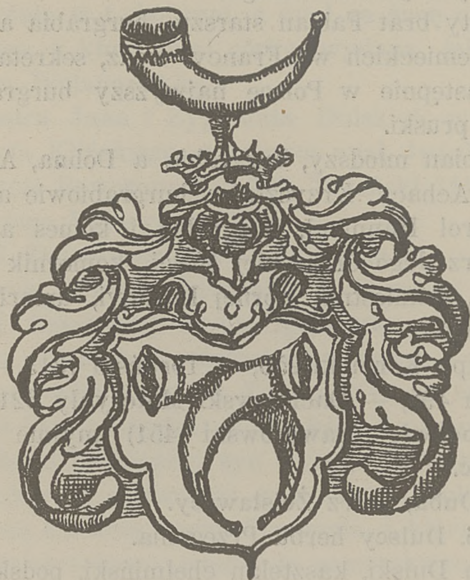

Fig. 45.

jedna trąba myśliwska czarna, bokiem w prawo zwrócona (fig. 45).

Ród ten z dawności w Prusiech, osobliwie na Pomorskiej domicilia swoje mając, pisał się a Gleissen na Doręgowicach. Pod Chojnicami w powiecie człuchowskim majętności, dwory i mieszkania swe gęste mieli; urzędnikami ziemskimi z dawności bywali, jak chorążymi, sędziami pomorskimi i t. p.

Jan a Gleissen Dorengowski, starszy asesor powiatu tczewskiego, umarł r. 1625, licząc lat 88. Leży w Chojnicach w kościele farnym, gdzie ma na grabsztynie taki napis:

Precz na stronę krwawego Marsa świetne zbroje,
Ma broń Jezus w starości, krzyż kochanie moje.

Miał dwóch synów z Jaszkówną, opata oliwskiego siostrą rodzoną: Jana Dorengowskiego, dziekana kamińskiego i Kryspina, dziedzica swych majętności. Ten ostatni z Luzińską von Walden spłodził czterech synów i jednę córkę. Dwaj synowie umarli w młodych leciech, służąc wojskowo pod ekspedycyą chocimską, a potem pod inkursyą tatarską w wojsku kwarcianem. Trzeci w zakonie św. Franciszka obleczony, imieniem Świętosław nazwany, czwarty Szczęsny objął majątki ojcowskie, bezżenny. Córka zaś wyszła za Samsona Garczyńskiego.

Adam Aleksander Dorengowski, starosta starogrodzki, za czasów biskupa chełmińskiego, Andrzeja Leszczyńskiego.

(Rkpis Kornicki 153, — Toruński 405, — Baworowskich 384, 670, — Dachnowskiego Materyały 561, — Kosiński 79).

102. Dorpowscy von Dorpow herbu Junosza.

Jerzy Aleksander Dorpowski, kanonik i oficyał chełmiński, miał zostać sufraganem, ale go śmierć zaskoczyła.

Daniel Dorpowski, brat jego, mieszkał na Pomorzu, miał za sobą Padniewskę, starościankę dybowską.

Są oni właściwie nie Dorpowscy, ale z Krowiczyna Krowiccy. Tylko jeden Krowicki wstąpił był do dziedziczki na Dorposzu i z nią trzymając Dorposz, zwał się Dorpowskim.

(Rkpis Kornicki 136).

103. Dorpowscy herbu Leliwa. Piszą się ze Skłodziewa.

Michał Dorpowski, ławnik ziemski chełmiński.
(Rkpis Baworowskich 338, — Toruński 248).

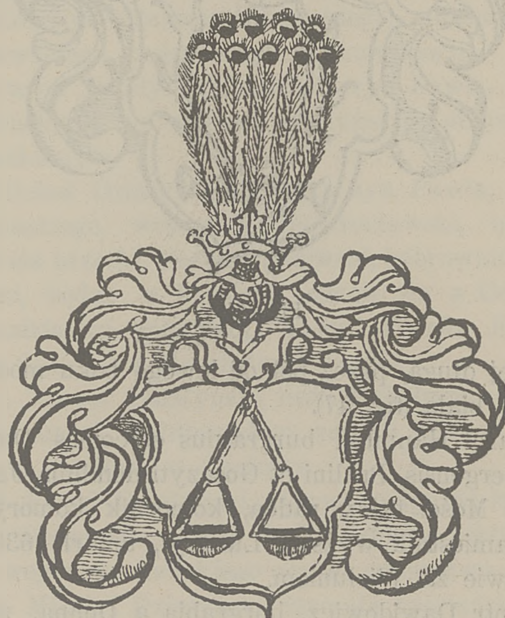

Fig. 46.

104. Drangwitzowie albo Trankficowie von Budysz: ma być w czerwonem polu para strzemion na wspólnem puślisku. W klejnocie pióropusz pawi (fig. 46).

Ród w województwie malborskiem osiadły, od Krzyżaków idący, piszą się z Budysza na Trankwicach niedaleko Walplewa.

Jan Drangwitz, syn Henryka, pojął za żonę wdowę Niewieścińską z domu Konarską.

(Rkpis Kornicki 179, — Toruński 804, — Baworowskich 416).

105. Duninowie albo Doninowie z Donu: mają być w modrem polu dwa rogi jelenie o pięciu porożach w słup skrzyżowane. W klejnocie pomiędzy dwoma takiemiż jeleniemi rogami królewna rozczesana w koronie, trzyma się rogów obiema rękami.

Fig. 47.

Szata jej długa, przez pół od lewego boku modra, od prawego biała (fig. 47).

Karol Hannibal burgravius et comes Donensis, Bartenbergensis, Pralini et Gosczyti dominus, Jego Cesarskiej Mości tajny radca, komornik komory szląskiej, namiestnik wyższej Luzacyi, umarł 1633 roku w Sycowie za Wieluniem.

Piotr Dawidowicz, burgrabia a Dohna, za czasów Alberta księcia pruskiego 5 synów zostawił.

Achacy, burgrabia a Dohna, ojciec Fryderyka, burgrabi a Dohna, dziedzica na Schlubitten i Wolffesdorff.

Brat jego Henryk, burgrabia a Dohna, za Zygmunta Augusta brał udział w wojnie inflanckiej, poległ pod Pernawą.

Trzeci brat Fryderyk a Dohna był marszałkiem i konsyliarzem króla duńskiego.

Czwarty brat Krzysztof w Witemberdze r. 1559 na naukach, Melanchtona miał za nauczyciela. W wojnach duńskiej i szwedzkiej był marszałkiem wojsk króla Fryderyka duńskiego.

Piąty brat Fabian starszy, burgrabia a Dohna, wójsk niemieckich we Francyi wódz, sekretarz palatyna, następnie w Polsce najwyższy burgrabia nadworny pruski.

Fabian młodszy, burgrabia a Dohna, Abraham, Teodor, Achacy, Krzysztofor, burgrabiowie a Dohna.

Karol Hannibal, burgrabia i komes a Dohna, konsyliarz Jego Cesarskiej Mości, komornik kamery szląskiej, namiestnik górnej Luzacyi, umarł 1633 r. w Sycowie.

(Rkpis Kornicki 250, — Toruński 1313, — Baworowskich 495, — Dachnowski Materyały 621).

Drochwic (Baworowski 451) mylnie zamiast Brochwic.

a Duba, patrz Żelsławscy.

106. Dulscy herbu Przegonia.

Jan Dulski, kasztelan chełmiński, podskarbi koronny, starosta brański, suraski, świecki, roguzeński, Wojciecha Dulskiego, chorążego pomorskiego z Katarzyny Rabianki syn, chował się z młodych lat na dworze króla Zygmunta Augusta i będąc mu znacznie zasłużonym, od niego jest opatrzony. Miał za pierwszą żonę Rożnównę z domu Gryfów, z którą spłodził sześć córek: jednę dał za Mikołaja Działyńskiego, wojewodę chełmińskiego, z której pozostało potomstwo; drugą za Tarłę, starostę zwoleńskiego; trzecią za Kiszkę, starostę drohickiego, herbu Demboróg; czwartą za Macieja Konopackiego na Konopacie, natenczas podkomorzego chełmińskiego; piąta była ksienią klasztoru toruńskiego, szósta umarła panną.

Tenże Jan Dulski miał drugą małżonkę Mniszchównę z Wielkich Kończysk, wdowę po Firleju, wojewodzie krakowskim, z którą atoli nie miał żadnego potomstwa.

Trzecią małżonkę miał Oleśnicką herbu Dębno, siostrzenicę Jana Zamoyskiego, hetmana i kanclerza, z którą miał wprawdzie syna, ale która wskutek połogu w r. 1583 w Krakowie umarła, i syn wnet po niej również umarł.

Czwartą wreszcie małżonkę miał Zofię z Fulsztyna Herbotównę, która po jego śmierci poszła powtórnie za mąż za Jana Kostkę, wojewodzica sandomirskiego.

Były z Rembowską spłodzone od stryjecznych braci w Malzewie sześć córek, jedna była za Trzańskim, sędzią chełmińskim, dwie za Ciecholewskimi, dwie za Przeworskimi, jedna za Elzanowskim.

Była także Dulska na świeckiej, dziedziczka Dulska i Luboczyni; ta wyszła za Piotra Wojanowskiego z Wojanowa herbu Leliwa.

Zygmunt Dulski, brat Jana podskarbiego, został na ojczyźnie w Luboczyni, a miał za żonę córkę Rafała Kossa, z którą miał córkę, wydaną, jak powyż, za Piotra Wojanowskiego.

Siostra Jana i Zygmunta Dulskich wyszła za Krzysztofa Klińskiego, z którym miał dwóch synów.

(Rkpis Baworowskich 309, Toruński 183, — Dachnowskiego Materyały 735).

107. Działowscy herbu Prawdzic.

(Rkpis Baworowskich 380, — Toruński 1029).

108. Działyńscy herbu Ogończyk.

Jan Działyński, starosta bratyański, zrodzony z Wilkanowskiej herbu Lis. Ten zmarł mając lat wzwyż 60, a jest jego konterfekt w Rynkówce na zamku.

Mikołaj Działyński, syn wyżej wzmiankowanego Jana, wojewoda chełmiński, miał za sobą Dulską, podskarbiankę koronną, herbu Przegonia, z którą spłodził Pawła Działyńskiego, wojewodę pomorskiego.

Stanisław Działyński, brat wzmiankowanego Mikołaja Działyńskiego, był naprzód kasztelanem elblongskim, następnie wojewodą malborskim, naostatek wojewodą chełmińskim. Miał za sobą Plemięcką, z której zostawił czterech synów:

1. Jana Działyńskiego, wojewodę chełmińskiego, starostę kowalewskiego, puckiego, pokrzywińskiego i rogozińskiego, który zmarł w r. 1648 w Pokrzywnie.

2. Michała Działyńskiego, opata mogilnickiego, sufragana warmińskiego, a naostatek biskupa kamienieckiego.

3. Stanisława Działyńskiego, który był zrazu podkomorzym malborskim, a umarł kasztelanem chełmińskim.

4. Mikołaja Działyńskiego, który z żony, z domu Łodzińskich herbu Radwan, potomstwo zostawiwszy, bez urzędu i dygnitarstwa umarł.

5. Córka Stanisława Działyńskiego wyszła za Jana Karnkowskiego.

Paweł Jan 2im. Działyński, syn Mikołaja Działyńskiego, wojewody chełmińskiego, z Dulską spłodzony, był starostą skarszewskim, bratyańskim i jasienieckim, wojewodą pomorskim, podskarbim ziem pruskich, a umarł w r. 1643. Miał za sobą Jadwigę Czarnkowską, księżniczkę na Człopie, wojewodziankę łęczycką, córkę Adama Sędziwoja Czarnkowskiego, generała wielkopolskiego. Miał z nią synów trzech i dwie córki, z których jedna wyszła za Franciszka Ossolińskiego na Ossolinie, starostę brodnickiego i bydgoskiego.

Był drugi Mikołaj Działyński, wojewoda inowrocławski, który z Danaborską herbu Topór miał syna Mikołaja, wojewodę pomorskiego, starostę brodnickiego i dobrzyńskiego.

Ten Mikołaj, syn Mikołaja Działyńskiego, wojewoda pomorski, miał z Sokołowską, wojewodzianką pomorską, trzech synów:

1. Michała Działyńskiego, podkomorzego chełmińskiego, który umarł starostą dobrzyńskim, pozostawiwszy jednego tylko syna, który podczas pielgrzymki do Ziemi świętej w Adryanopolu umarł, i córki, które w różne domy majątki rozniosły.

2. Rafała Działyńskiego, kasztelana brzeskiego, brodnickiego i kowalskiego starostę. Ten z Katarzyną, hrabianką z Górki, herbu Łodzia, miał syna Łukasza, który we wszystkich ekspedycyach króla Stefana Batorego znaczne poczty miewał, a który z małżonką Zofią Zamoyską, córką kasztelana chełmskiego, nie zostawiwszy potomstwa, umarł w r. 1582 podczaszym koronnym.

3. Pawła Działyńskiego, starostę dobrzyńskiego, który z Kostczanką ze Stemberku, wojewodzianką chełmińską, miał potomstwo: Michała i Pawła synów i córki, z których starszą dano za Mniszcha z Wielkich Kończyc, starostę łukowskiego, młodszą za Zebrzydowskiego, podczaszego krakowskiego.

Paweł Działyński, młodszy syn Pawła, starosty dobrzyńskiego, był starostą radzyńskim, umarł w stanie bezżennym.

Michał Działyński, starszy syn Pawła, starosty dobrzyńskiego, wojewoda inowrocławski, następnie wojewoda brzeski, starosta gniewski, bobrownicki i nieszawski, będąc w Prusiech, ożenił się z Cemianką, wojewodzianką pomorską, którą zrodziła Radziwiłłówna. Spłodził z nią siedmiu synów:

1. Kasper Działyński, biskup chełmiński i pomezański, umarł w lubawskim zamku r. 1646, pochowany w katedrze w Chełmży.

2. Paweł Działyński, starosta naprzód kowalski, potem nieszawski, który z Grudzińską herbu Grzymała, wojewody kaliskiego córką, potomstwo zostawił.

3. Mikołaj Działyński, starosta kościański, który miał za sobą Orzelską herbu Drya, kasztelana rogozińskiego córkę.

4. Łukasz Maksymilian Działyński, dworzanin cesarza Matyasza, a następnie Zygmunta III, umarł w stanie bezżennym.

5. Michał Działyński, mając za małżonkę Czarnkowską, wojewodziankę kaliską herbu Nałęcz, pozostawił z nią syna i córkę.

6. Andrzej Działyński umarł młodzieńcem.

7. Piotr Działyński, Jezuita, młodo w zakonie umarł.

(Rkpis Baworowskich 247, 656, — Kornicki 57, — Toruński 26, — Dachnowskiego Materyały 143, 701).

Fig. 48.

109. Elshnicowie albo Olśnicowie: ma być w polu cielistem pas czerwony ukośny, od prawej góry ku lewemu dołowi; na pasie trzy białe kule rzędem (fig. 48).

W klejnocie dwa czarne skrzydła orle bliźnie, na każdem pas czerwony ukośny z trzema białemi kulami: na prawem od prawego dołu ku lewej górze, na lewem od prawej góry ku lewemu dołowi.

Labry białe, czerwonem podbite.

Jan Wolfgang Olsznic.

Karol Fryderyk Olsznic de Sciplino w Prusiech książęcych.

(Herb. Baworow. 494, — Kornicki 176, — Toruński 1149). *(C. d. nast).*

SPRAWOZDANIA.

Sprawozdania Komisyi do badania hist. sztuki w Polsce Akademii Umiejętności w Krakowie. Tom VII, zeszyt I i II, 1902 r., 150 figur w tekscie i 5 tablic.

1) Łuszczkiewicz Wład.: Architektura romańska kościoła św. Andrzeja w Krakowie. 2) Kopera Fel.: Oprawa srebrna Ewangieliarza ks. Anastazyi, żony Bolesława Kędzierzawego w bibl. publ. w Petersburgu. 3) Tenże: Miniatury rękopisów polskiego pochodzenia w Petersburgu. 4) Sokołowski M.: Studya do hist. rzeźby w Polsce w XV i XVI w. 5) Łoziński Wł.: Ormiański epilog, lwowskiej sztuki złotniczej. 6) Łopaciński H.: «Mons reipublicae Polonne 1578» obrazowana alegorya polityczna z czasów Batorego. 7) Bujak Fr.: Materyały do historyi miasta Biecza. 8) Lepszy L.: Władysław Łuszczkiewicz (nekrolog). 10) Chmiel A. i Kopera F.: Sprawozdania z posiedzeń Komisyi do badania historyi sztuki za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1899 r.

Treść sprawozdań z posiedzeń za r. 1899: Bersohn M.: Kafle w ścianach kościoła w Gębinie. — Cercha M.: Bożnica w Końskim. — Chodyński St.: Regestr rzeczy pozostałych po Krzyckim z r. 1534. Podstawa krucyfiksu emaliowanego w Włocławku w r. 1534. — Demetrykiewicz Wł.: Zabytki Przeworska. — Fiedorowicz Wacł.: Dzwony w kościele pojezuickim w Połocku. – Foumier L.: Rektyfikacya pomyłek w tomie VI Sprawozdań. O herbie Wierzbno. — Hendel Zygm.: Kaplica Lubomirskich u Dominikanów w Krakowie z r. 1634. — Widok zamku na Wawelu na nieznanym obrazie św. Kazimierza. — Janowski Al.: Zabytki Łowicza, Brzezin, Będzina, Pabianic, Pilicy, Czerska i Ogrodzieńca. — Kopera F.: Grobowiec Bony w Bari. — Oprawa książki z bibl. Długosza w cesarskiej bibl. w Petersburgu. — Kodeksy miniaturowe pochodzenia polskiego tamże. — Zabytki polskie w Orużennoj pałacie w Moskwie. Kopera i Sokolowski: Miecze poświęcone i ofiarowane przez papieży królom polskim. — Köhler Kl.: Tak zwana korona królowej Jadwigi w kościele Bożego Ciała w Poznaniu. Lepszy L.: Uwagi o tejże koronie. — Łuszczkiewicz Wł.: Tryptyk w Pławnie. — Ikonografia św. Stanisława. — Wiadomości o malarzu Baszkowskim z początku XVII wieku i jego obrazach w Przeworsku — O kaplicy romańskiej w Gieble. — Obraz Jakóba Calloto w Bychawie. — Mycielski Jerzy: Dwa obrazy flamandzkie w posiadaniu Tyszkiewiczów z w. XVII. — Zamek i arsenał w Brzeżanach i pałac w Raju w pierwszej połowie XVIII w. — Cudowny obraz Matki Boskiej w Dzikowie. — Obraz Kulmbacha z 1518 r. w Hanowerze. — Rycina Andrzeja Kiljana z pierwszej połowy XVIII wieku. — Mycielski I. i Jan Czubek: Wiadomość o malarzu Janie Triciuszu. — Pagaczewski I.: Mozajkowy obraz N. P. w kościele św. Andrzeja w Krakowie z XII—XIII w. — Figurka św. Sebastyana tamże. — Piekosiński Fr.: Pieczęć arcybiskupa Jana Gruszczyńskiego z r. 1464. — Piekosiński i Sokołowski: Pieczęcie Stanisława Dorinki, illuminatora kr. Jana Kazimierza. — Potkański K.: N. Panna t. zw. Łokietkowa w Wiślicy. — Puszet L.: Figura drewniana Matki Boskiej z kościoła w Grybowie. — Figura drewniana Matki Boskiej w kościele w Krużlowej. — Sokołowski M.: Współudział w pracach Komisyi Dra Ferdynanda Lehnera w Pradze i p. Fournier w Lyonie. — Tryptyk św. Jana Jałmużnika w kościele św. Katarzyny w Krakowie. — O mozajkach przenośnych bizantyńskich. — Miscellanea z inwentarzy kościelnych. — Jeszcze dzwonki infuł. — Wyroby norymberskie z fundacyi bisk. Jana Karnkowskiego w Włocławku. — Faldistorium w skarbcu katedry włocławskiej. — Hermy tegoż skarbca. — Relikwiarze w formie hermów i posągów świętych w skarbcu katedry krakowskiej. — Czas pobytu Kulmbacha w Krakowie. — Laon a nie Lyon. — Sokołowski i Bujak: Inwentarze kościoła w Bieczu z XVII i końca XVIII w. — Sokołowski i Janowski M.: Chrzcielnica w Bodzentynie. — Nagrobek biskupa Franciszka Krasińskiego tamże. — Obraz flandryjski tamże. — Tomkowicz St.: Obraz M. Boskiej t. z. piaskowej w kościele Karmelitów w Krakowie. — Dzwon Oswalda Baldnera w Ołpinach. — Przywilej bisk. Konarskiego z 1504 r. dla ołtarza św. Jana Jałmużnika w kościele św. Katarzyny w Krakowie. — Tomkowicz i Ramult St.: Pomnik Katarzyny Ramułtowej w Drohobyczu. — Wawrzeniecki M.: kościół w Sierchy w gub. piotrkowskiej. — Worobjew Grzegorz: Chorągiew ofiarowana przez Piotra Sapiehę r. 1609 do monasteru Borysoglebskiego koło Wielkiego Rostowa. — Bożnica w Sniadowie — Kościół w Wiźni. — O kościele w Łomży. — Worobjew i Sokołowski: Kościoły mazowieckie i wpływ Krzyżaków na budownictwo Mazowsza i Litwy. — Zieliński Józef: Posążek Madonny w kościele św. Jana w Toruniu. — Nagrobek Anny, siostry Zygmunta III w kościele P. Maryi tamże. *G. Z.*

Światowit, rocznik poświęcony archeologii przeddziejowej i badaniom pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej, staraniem Erazma Majewskiego. Tom III, 59 illustracyi w tekscie i XVI tablic. Warszawa 1901.

Tak jak dwa poprzednie roczniki, tak i trzeci tom Światowita, rozpada się na dwa działy, z których część pierwsza obejmuje Badania oryginalne; część druga zaś stanowi t. zw. przegląd archeologiczny, t. j. wiadomości dotyczące ogólnych zagadnień archeologicznych, sprawozdań z dzieł fachowych, informacyi i bibliografią archeologii. Część pierwsza tego pod każdym względem wzorowo prowadzonego wydawnictwa, składa się z jedenastu prac oryginalnych; większość których śmiało stanowićby mogła ozdobę każdego z zagranicznych wydawnictw naukowych. Są to prace następujące: Wandalin Szukiewicz: Poszukiwania archeologiczne w pow. Lidzkim i Trockim (gub. Wileńska). — Fr. Tarczyński: Groby rzędowe kamienne w pow. płockim. — Józef Kolski: Kamień z «wanienką Matki Boskiej». M. Wawrzeniecki: Ślady przeddziejowe w mieście Rawie (gub. piotrkowska) i jego okolicy. — St. Jarocki: Kurhany i cmentarzyska w pow. Oszmiańskim. — Dr L. Rutkowski: Szkielety i czaszki z cmentarzysk rzędowych pow. płockiego, płońskiego i sierpskiego. — Erazm Majewski: Zabytki przeddziejowe we wsi Janina pow. Stopnicki. — S. I. Czarnowski: Jaskinia Borsucza nad Prądnikiem. — E. Majewski: Bronzy i kości ludzkie z grobu we wsi Koniuchy (pow. Wiłkomierski). — Jan Tur: Opis kości ludzkich z grobu w Koniuchach. — E. Majewski: Powiat stopnicki pod względem historycznym.

Brak miejsca staje mi na przeszkodzie podania treści i rozbioru każdej z tych prac; nadmienić tu tylko muszę, że metoda naukowa i wyzyskanie odnośnej literatury są tego rodzaju, zwłaszcza w pierwszym. szóstym, dziesiątym i jedenastym artykule, że każden z nich zaszczyt przynosi naszej archeologicznej literaturze i śmiało mógłby być pomieszczonym w najpoważniejszych pismach fachowych zagranicznych. Część pierwszą zamyka pięć korespondencyj, w których p. Durzycki podaje wiadomość o horodyszczu w Fedorówce (gub. podolska). Sieroszewski Wacław opisuje kurhany, stare śmietniska, oraz cmentarze w widłach Niemna i Hańczy. — Wawrzeniecki M. podaje wyjaśnienia, dotyczące wspomnianej na 85 str. t. II Światowita, wsi Gruszów. Gloger Z. opisując wykopalisko w Kretkach (gubernia płocka), wreszcie Aleksandrowicz Br. znalezisko z epoki «La Tène» w Smardzewicach, pow. opoczyński. Na część drugą Światowita składają się: dalszy ciąg znakomicie napisanego streszczenia dzieła dra Lubora Niederlego p. t. Lidstvo v době předhistorické», pióra Ksaw. Chamca. — Pierwsze pojawienie się żelaza. Mowa prof. O. Monteliusza ze Sztokholmu. — O ukazaniu się słowian w Niemczech. Przekład mowy prof. Virchova, mianej w Halli nad Salą d. 25 września 1900 r. — Materyały do mapy archeologicznej.

Rozbiory i sprawozdania: Montelius O. Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Norddeutschland und Skandinavien. — Erkert v. R. Wanderungen und Siedelungen der germanischen Stämme in Mittel Europa von der ältesten Zeit bis auf Karl den Grossen. (E. Majewski). Kuzniecow. G. Ossowski. Esquisse biografique (H. Ł.). Gazeta kaliska r. 1900 i rzeczy archeologiczne w 25 rocznikach «Tygodnika piotrkowskiego». Z muzeów. Dwa dokumenta. — Z powodu wykopalisk neolitycznych z ceramiki, typu przedmiceńskiego (T. Wołkow. Paryż). S. p. Franciszek Tarczyński (nekrolog).

Drobne wiadomości od str. 239—233.

Bibliografia ogólna. Prace z ostatniego dwulecia (r. 1899 do 1900).

Od Redakcyi. Do czytelników naszych (odezwa z prośbą o współudział w pracach). Skorowidz analityczny t. III i spis autorów, ułożony przez W. Korotyńskiego, zamykają tom III tego pożytecznego wydawnictwa. *G. Z.*

Plage Charles. «Monnaies frappées pour le Royaume de Pologne en 1815—1864 et monnaies frappées en Cracovie en 1835». (XXXVIII planches). Cracovie 1902, w drukarni Uniwersyteckiej.

W starannie, na welinowym papierze wydanej, W. ks. Jerzemu Michałowiczowi, znanemu numizmatykowi dedykowanej pracy, przedstawia autor, krótkim historycznym rysem poprzedzony, dokładny i kompletny opis monet, bitych dla Królestwa Polskiego pod rosyjskim panowaniem w latach 1815 do 1864, jak również monet, bitych przez wolne miasto Kraków w 1835 r. po treściwym opisie tychże, podaje na trzech tabl. wykaz ilości monety różnego waloru bitej w mennicy warsz. w czasie między r. 1815 a 1864, w porządku następującym: na I-szej tabl. monety z polskim, na II-giej z polsko rosyjskim, na III-ciej z rosyjskim napisem. Kończy dzieło 38 tablic, mieszczących 518 dokładnych reprodukcyi, wszystkich w tym czasie w obieg puszczonych monet. Dzieło to wydane z rzadką u nas sumiennością, stanowi nowy, a cenny przyczynek, zapełniający lukę w znajomości numizmatyki polskiej ostatnich czasów i śmiało zająć może miejsce tak pod względem naukowym jak i zewnętrznego wyglądu obok pierwszorzędnych prac zagranicznych autorów. *G. Z.*

Rocznik Krakawski. Kraków 1902, nakładem Tow. miłośników hist. i zab. Krakowa. Tom V, 67 rycin w cynkotypii, 5 tablic i plan Krakowa.

1) Tomkowicz St.: Władysław Łuszczkiewicz (życiorys). 2) Łoziński Wł.: Proces o pannę. 3) Chmiel A.: Z herbarza mieszczańskiego. 4) Pagaczewski I.: Jasełka krakowskie. 5) Bąkowski Kl.: Dawne kierunki rzek pod Krakowem. 6) Czołowski A.: Zabytki krakowskie w Szwecyi. 7) Tomkowicz St.: Ślady uniwersytetu Kazimierzowskiego. 8) Sprawozdanie Tow. miłośników historyi i zabytków Krakowa. 9) Spis członków.

Revue numismatique 1901 (czwarty kwartał).

Treść: Seltman: Artémis sur une monnaie archaique de Syracuse. — Tachella: Numismatique d'Odessus Dieudonné. Monnaies grecques récemment acquises par le Cabinet des medailles.— Mowat: Martelage et abrasion des monnaies sous l'empire romain, leurs contremarques. — Raimbault: La Dardenne monografie de la piece de six deniers de Louis XIV. — Bordeaux.: La molette d'eperon different de l'atelier monétaire de Saint-Quentin de 1383 à 1465. — Varia. — Proces verbaux de la Société française de Numismatique.

Berliner Münzblätter.

Nr 256. Danneberg: Nachträge zu «die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit». — Behrens: Münzen der Stadt Lübeck. — E. Bahrfeld: Die ostpreussischen Münzprägungen der Kaiserin Elisabeth von Russland 1759 bis 1762. — Noss. Kehrseite oder Rückseite. — Varia.

Neue Folge Nr 1. Dannerberg. Namenzahlen auf Mittelaltermünzen. — Von Höfken. Ein Heiliger angeblich aus dem Stamme der Hohenzollern. — Bahrfeld: Kleiner Beitrag zur provinzialen Münzprägung Roms. — Oertzen: Ueber die Wismarschen Stierfkofwitten. — Hohenzollern-Medaillen. — Varia.

Rivista italiano di numismatico 1901. 4 fascicule. Dattari. — Appunti di numismatico Alessandria. — Ambrosoli: Di una nuova zecca Lombardo piemontese. Popadapoli. Nicoli Tron e le sue monete. — Marchisio: Studi sulla numismatica di Casa Savojo. — Kunz: Il Muséo Bottacin Cronaca.

Revue Belge de Numismatique 1902.

Blanchet: Une émision de monnaies en Gaule, sous Gallien, en 262. — M. A. de Witte: Deux monnaies des ducs de Lothier du commencement du XI siècle. — Alvin: Les monnaies de Celles et le sceau du chapitre de Saint Hadelin. — Bernays: Un esterlin à tête inedit frappé à Prilvache par Jean l'Aveugle roi de Bohéme (1309—1359). — De Jongne: Deux thalers de Charles de Croy, prince de Chimay, comte de Megen. — Gilleman et Wervecke: Medailles gantoises (1580—1717). — Germain de Maidy: Une Médaille inédite de Notre Dame de Benoite Vaux. — Nécrologie. — Mélanges.

Bulletin international de Numismatique. Tome I. Paris 1902. — Programme du Bulletin. — Gohl: La trouvaille de Nádard (Hongrie). — Mowat R.: Contremarque anglaise sur une pièce de cinq francs de 1811. — Trouvailles. — Sociétés. — Musées. — Nécrologie. — Questions. — Bibliographie.

Monatsblatt der numismatischen Gesellschaft in Wien. Nr 220. — Schalk: Der Wiener Münzmeister Velber. — Ernst:

Ueber die Verwendung von Punzen zur Anfertigung von Stempeln. — Varia. — Nr 221. Markl: Neuere Fälschungen von Münzen des röm. Kaisers Claudius II. — Trezzi: Der Burganer Kreuzer v. 5. 1805. — Varia. — Nr 223. Kenner: Zum Münzwesen unter Kaiser Ferdinand I. — Varia.

DZIEŁA OMÓWIONE W INNYCH CZASOPISMACH.

Billaczewskij N F. Archeologiczeskaja lietopis Južnoj Rossii. T. II. Kijów 1900 (Kwartalnik histor. rocz. XVI, zesz. I).

Federowicz W. Orżańskij gerbownik. Witebsk 1900. (Kwartalnik hist. rocz. XVI, zesz I).

Staender prof. Die Handschriften der Königlichen und Uniwersitäts Bibliothek in Breslau. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, rocz. XXXIII (Kwartalnik hist. rocz. XVI, zesz. I).

Sieciński E. Prichody i cerkwi podolskoj eparchii. Kamieniec 1901 (Kwartalnik hist. rocz. XVI, zesz. I).

Świeykowski E. Zabytki dawnego przemysłu artystycznego na I wystawie Tow. «polska sztuka stosowana». Katalog opisowy. Kraków 1902 (Książka nr 4 z r. 1902).

Teka grona konserwatorów Galicyi zachodniej T. I. Kraków 1900 (Kwartalnik hist. rocz. XVI, zesz. I).

Tomkowicz St. Katedra na Wawelu i jej obecna restauracya. Kraków 1901 (Książka nr 4 z r. 1902).

WYDAWNICTWA

MAJĄCE ZWIĄZEK Z NUMIZM., ARCHEOL. I HIST. SZTUKI.

I. ARCHEOLOGIA.

Kemke H. Ein Beitrag zur Chronologie der Ostpreussischen Gräberfunde. Königsberg 1900.

Pułaski Franciszek. Groby o nasypie kamiennym w pow. kamienieckim. Warszawa 1902.

Łęgowski A. Ueber neugefundene vorgeschichtliche Grabstätten in den Kreisen Wongrowitz und Znin (Hist. Monatbl. f. Pr. Posen 1901).

Szukiewicz W. Szkice z archeologii przedhistorycznej Litwy. Część I. Epoka kamienna.

Zaborowski M. Les slaves de race et leurs origines (Bull. et mém. de la Soc. d'Antr. 1900, zesz. 2).

II. HISTORYA SZTUKI.

Arcydzieła Louvru (wydał A. Kaczurba). Kraków 1901.

Benedyktowicz L. Stanisław Witkiewicz jako krytyk. Kraków 1902.

Festschrift der Gesellschaft für nützliche Forschungen zu Trier (Der Psalter Erzbischofs Egbert von Trier). 1902.

Kieszkowski I. Appartamento Borgia (odbitka z Przeglądu polsk.). Kraków 1901.

Wacław z Sulgostowa. O cudownych obrazach Matki Boskiej w Polsce. T. I. Kraków 1902.

Wawrzeniecki M. Rysunek i malarstwo. Warszawa 1901.

III. HERALDYKA I SFRAGISTYKA.

Roehl E. Siegel und Wappen der Stadt Breslau. Breslau 1900.

Kochanowski I. K. Heraldyka z 31 rysunkami. Warszawa 1902.

Ortleb G. Kleines heraldisches Lexikon.

Warnecke Fr. Heraldisches Handbuch. Frankfurt 1901.

IV. NUMIZMATYKA.

Ebengreuth. Wiens Münzwesen, Handel und Verkehr im späteren Mittelalter. Wien 1902.

Friedensburg und Seger. Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit. Breslau 1901.

Hartman R. G. Polskija i litowskija monety 1506—1795. Syzrań 1901.

Loehr. Wiener Medailleure (Nachtrag). Wien bei Schroll. 1902.

Plage Charles. Monnaies frappées pour le Royaume de Pologne en 1815—1864 et monnaies frappées à Cracovie en 1835. XXXVIII planches. Kraków 1902.

V. MUZEA I ZBIORY.

Ceskoslovanski. Letopisy Musejni. Časlav (Czechy) 1902, zeszyt I.

Jahrbuch der königlich preussischen Kunstsammlungen. T. 23, zesz. I. Berlin 1902.

Jahrbuch des Schlesischen Muzeums für Kunstgewerbe und Alterthümer (Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift). Neue Folge. I Band. Breslau 1901.

Siwak M. O zbiorach archeologicznych i numizmatycznych w byłem muzeum Pokuckiem imienia Starzeńskich w Kołomyi. Sprawozdanie gimnazyum kołomyjskiego 1901.

VI. KATALOGI.

Hess Adolph (Nachfolger). Moderne französische Medaillen und Planquetten. VI T. Frankfurt am Main 1902.

Rosenberg sally. VIII Verzeichniss verkauflicher Münzen und Medaillen. Frankfurt am Main 1902.

DARY NADESŁANE DLA TOWARZYSTWA W ROKU 1902.

Od Wgo **W. B.** Medal Jana III Sobieskiego *„Pax fundata cum Moschis“*, opisany w Gab. med. Raczyńskiego p. nr 241 odlew bronzowy.

Medal dla hr. And. Zamoyskiego. RADNICKI op. w Tyszkiewiczu XXXIV. 111.

Od Wgo **P. A. C.** otrzymało Tow. Num. sto dwadzieścia ośm Koron 73 h. jako początek zebrać się mającego funduszu na opracowanie i wydanie *Skorowidza medali polskich* od czasów najdawniejszych.

Wkładki i dary na ten cel przyjmuje Redakcya *„Wiadomości numizm.-archeol.“*, w kancelaryi Muzeum Narodowego w Krakowie.

Nakładem Towarzystwa Numizmatycznego. — Redaktor odpowiedzialny dr Feliks Kopera. — Druk W. L. Anczyca i Spółki.